

אינטגרציה כלכלית של מהגרים ממדינות חבר העמים בארבע מדינות: ניתוח השוואתי

שמות הכותבים לפי סדר האלף-בית*

קארין אמית, אולנה בגנו, ויליאם ברידג', דון דבורץ, יצחק הברפלד, ג'ון לוגן, משה סמיונוב, אירנה קוגן, רבקה רייכמן

תקציר

מטרתו העיקרית של המחקר הנוכחי היא להשוות את האינטגרציה הכלכלית של מהגרים בעלי מיומנויות גבוהות ממדינות חבר העמים בארבע מדינות יעד: ארצות הברית, קנדה, גרמניה וישראל. ארבע המדינות האלה הן יעדי ההגירה העיקריים למהגרים ממדינות חבר העמים מאז נפילת ברית המועצות בשנת 1989. כל אחת ממדינות היעד מייצגת מדיניות קליטה שונה המשפיעה על בחירת המהגרים את מדינת היעד אליה הם בוחרים להגר, ובהתאם לכך משתנים גם סוג ומידת הסיוע והתמיכה המוענקים למהגרים. ההתמקדות במהגרים ממדינת מוצא אחת למדינות יעד שונות מספקת הזדמנות ייחודית לבדיקת השפעת מדיניות ההגירה וההסדרים המוסדיים של קליטת המהגרים על האינטגרציה הכלכלית של מהגרים.

אינטגרציה כלכלית נבדקה באמצעות המדדים הבאים: השתתפות בכוח העבודה, אבטלה, תת-תעסוקה, הישגים תעסוקתיים, תעסוקה שכיחה והכנסות. אוכלוסיית היעד כללה מהגרים שהיגרו ממדינות חבר העמים לאחר 1989, שהם בעלי תואר אקדמי שנרכש במדינת המוצא שלהם (בהשוואה ללא אקדמאים), שהיו בגילאי 25-40 בעת הגעתם למדינת היעד. מהגרים אלה הושוּו לאוכלוסייה הילידה במדינת היעד. הנתונים עבור כל אחת מהמדינות נלקחו ממפקדי אוכלוסין רשמיים. הניתוח נעשה באמצעות מודלים סטטיסטיים רבי-משתנים ובנפרד עבור גברים ונשים. למרות דמיון בסיסי בתהליך ההגירה, הניתוח מראה כי קיימים הבדלים משמעותיים בין מדינות, אותם ניתן לייחס לתהליכי הבחירה העצמית של מדינת היעד על ידי מהגרים, למערכת הכלכלית, ולמדיניות החברתית הנוגעת לשילוב מהגרים בכל אחת מן הארצות.

מילות מפתח: אינטגרציה כלכלית של מהגרים, מהגרים מחבר העמים, מהגרים מיומנים, מדיניות קליטה

*ד"ר קארין אמית, המרכז האקדמי רופין, ישראל; ד"ר אולנה בגנו, אוניברסיטת תל-אביב, ישראל; פרופ' ויליאם ברידג', אוניברסיטת אילינוי, שיקגו, ארצות הברית; פרופ' דון דבורץ, אוניברסיטת סיימון פריזר, קנדה; פרופ' יצחק הברפלד, אוניברסיטת תל-אביב, ישראל; פרופ' ג'ון לוגן, אוניברסיטת בראון, ארצות הברית; פרופ' משה סמיונוב, אוניברסיטת תל-אביב, ישראל; פרופ' אירנה קוגן, אוניברסיטת מנהיים, גרמניה; פרופ' רבקה רייכמן, אוניברסיטת חיפה, ישראל

מבוא

קיימת הסכמה נרחבת במדינות מתועשות (בין אם באמריקה הצפונית ובין אם במערב אירופה), על כך שכושר תחרותיות כלכלי קשור יותר ויותר באיכות ובכמות המשאבים האנושיים המיומנים הזמינים בכל משק (Mahroum 2001: 28). אי לכך, כדי למשוך מהגרים מיומנים (highly skilled migrants) ולהגדיל את 'גיוס המוחות' אליהן, מתחרות המדינות זו בזו על ידי התאמת מדיניות הגירה שלהן (Iredale, 1999; Mahroum, 2001; Quaked, 2002). למרות החשיבות הגוברת שממשלות מייחסות למשיכת מהגרים מיומנים, קיימות מעט גישות תיאורטיות בנושא, והמחקר האמפירי שבוצע בנושא הוא מצומצם ולא שיטתי (למשל, Salt, 1992; Koser & Salt, 1997; Iredale, 1999; Lofstrom, 2000). מהגרים ממדינות חבר העמים מהווים אוכלוסיית מחקר מתאימה במיוחד בנושא המהגרים המיומנים מכיוון שהם מאופיינים ברמה ממוצעת גבוהה של הון אנושי – רמה גבוהה מזו של האוכלוסייה הילידה.

בספרות הקיימת על מהגרים מיומנים, אין התייחסות מחקרית מספקת לתפקידם של הסדרים מוסדיים ומבניים בהסברת תהליך האינטגרציה במדינות היעד. מטרתו העיקרית של המחקר הנוכחי היא למלא את החלל הקיים על ידי השוואת האינטגרציה הכלכלית של מהגרים ממדינות חבר העמים בארבע מדינות יעד: ארצות הברית, קנדה, גרמניה וישראל. ארבע מדינות אלה היוו את יעדי ההגירה העיקריים של מהגרים ממדינות חבר העמים מאז נפילת ברית המועצות בשנת 1989. כל אחת מהן מייצגת מדיניות קליטה שונה המשפיעה על בחירת המהגרים את מדינת היעד אליה הם בוחרים להגר, ובהתאם לכך משתנים גם סוג ומידת הסיוע והתמיכה המוענקים למהגרים. לקנדה מדיניות סלקטיבית מאוד במתן אישורי כניסה למדינה, המלווה ברמות סיוע ותמיכה נמוכות למהגרים לאחר הגעתם. לארצות הברית ישנה מדיניות מעט פחות מגבילה באישורי כניסה ורמה נמוכה של סיוע למהגרים. לגרמניה רמת סלקטיביות נמוכה בכניסה בשילוב עם סיוע כלכלי-רווחתי, אך רמה נמוכה של הדרכה בתהליך האינטגרציה. לבסוף, לישראל אין מדיניות סלקטיבית באישור כניסה של מהגרים יהודים וקרוביהם הלא יהודים המגיעים במסגרת חוק השבות, אך היא מעניקה תמיכה והדרכה ברמה ניכרת בתהליך האינטגרציה אל תוך המערכות החברתיות והכלכליות. ההשוואה בין ארבע מדינות יעד אלה מספקת הזדמנות המדמה ניסוי לבדיקת המידה שבה בחירה עצמית ומדיניות הגירה משפיעות על האינטגרציה הכלכלית של מהגרים מיומנים.

מסגרת תיאורטית

שילוב מהגרים בשוק העבודה של מדינת היעד היווה מוקד למחקר תיאורטי ואמפירי נרחב (Borjas, 1990, 1994; Borjas & Tienda, 1993; Chiswick, 1978, 1979; LaLonde & Topel, 1990; Carliner, 1980; ; לסקירה ספרותית מקיפה ראו Raijman & Tienda, 1999). הגישות הבולטות בנויות על מסגרות תיאורטיות מקובלות, בעיקר על המסורות של הון אנושי והשגת סטטוס בכלכלה ובסוציולוגיה וכן על הנדבכים המבניים החדשים שהן הולידו. גישה תיאורטית המשלבת גישות אינדיבידואליסטיות ומבניות הוצעה על ידי פורטס וחבריו. הם פיתחו את המושג 'דפוסי שילוב',

כלומר תפיסה הטוענת שהדרכים שבאמצעותן יכולים מהגרים להפוך את ההון האנושי שלהם למשאב כלכלי תלויות במידה רבה בהקשר המוסדי והמבני של הקליטה (Portes & Rumbaut, 1990). ממד חשוב של הקשרי הקליטה הללו מתייחס למדיניות ההגירה הממשלתית ולאווירה החברתית כלפי מהגרים. תמיכה ממשלתית מסייעת לאינטגרציה הכלכלית של מהגרים, מכיוון שהיא מקלה על קליטתם על ידי אספקת משאבים כלכליים המאצים אינטגרציה. ממד נוסף קשור בשוק העבודה של המדינה הספציפית (למשל ביקוש למקצועות מסוימים ולמיומנויות ספציפיות) ובמחזור הכלכלי במשק. ממדים אלה קריטיים מכיוון שהם משפיעים על ביצועי המהגרים בשוקי העבודה במדינות היעד. קיימת אינטראקציה בין שני ממדים אלה של הקשרי הקליטה המוסדיים מחד, ומשאבים עצמיים של מהגרים מאידך, כך שהם מובילים לתוצאות שונות עבור המהגרים (Portes & Rumbaut, 1990). לכן, דפוסי השילוב השונים של מהגרים בחברה הקולטת הם תוצאה של מאפיינים אישיים (למשל מאפייני ההון האנושי ומאפיינים בלתי מדידים הרלוונטיים לאינטגרציה כלכלית) והסדרים מבניים (הקשרי קליטה) המגבילים את הזדמנויות החיים, את ההזדמנויות הכלכליות, ובסופו של דבר את ההצלחה הסוציו-אקונומית של מהגרים.

אינטגרציה כלכלית

אינטגרציה כלכלית של מהגרים מתקיימת כאשר מהגרים במדינת היעד זוכים בתגמולים כלכליים (סיכויי תעסוקה, עיסוקים והכנסות) דומים לאלו להם זוכים ילידי אותה ארץ שהם בעלי מאפיינים דומים לאלו של המהגרים. חוקרי הגירה טענו כי בהגעתם למדינות היעד, חווים מהגרים (ללא קשר לרמות ספציפיות של הון אנושי) מידה ניכרת של קושי חברתי וכלכלי בסביבתם החדשה. הם אינם בקיאים באופן פעולתו של שוק העבודה החדש, יש להם גישה מוגבלת למידע ולרשתות חברתיות, אין להם שליטה מלאה בשפה, והמיומנויות התעסוקתיות שלהם לא תמיד ניתנות להמרה למערכת הכלכלית החדשה ולעתים הם אף נתקלים באפליה. כתוצאה מכך, מהגרים (גם אם הם מאוד מיומנים) נמצאים במצב נחות בהשוואה לעובדים ילידים. בלעתיים קרובות, בתחרות על מקום בשוק העבודה, נאלצים המהגרים להסתפק במשרה פחות מתגמלת, בעלת סטטוס נמוך יותר ועם שכר נמוך יותר מאשר משרות המושגות על ידי האוכלוסייה הילידה, ולכן התגמולים וההישגים הכלכליים שלהם נמוכים בהרבה מאלו של עובדים ילידים בעלי רמות דומות של הון אנושי. אולם, עם חלוף הזמן, חווים רוב המהגרים מוביליות תעסוקתית וכלכלית ולכן גם שיפור במצבם הסוציו-אקונומי. הם לומדים להכיר את שוק העבודה החדש, מייצרים רשתות חברתיות ולומדים את שפת המקום. ואכן, נמצא שלאחר תקופה מסוימת במדינת היעד, צמצמו מהגרים לעתים קרובות את הפער הסוציו-אקונומי בינם לבין אוכלוסיות ילידות מקבילות, במיוחד מהגרים בעלי רמת הון אנושי גבוהה (Borjas, 1990, 1994; Borjas & Tienda, 1993; Chiswick, 1978, 1979; LaLonde & Topel, 1990; Carliner, 1980; Lofstrom, 2000).

בחירה עצמית של מדינת היעד על ידי מהגרים

במקרים מסוימים, מהגרים לא מגיעים רק לשיווין עם האוכלוסייה הילידה, אלא אף עולים עליה. זה היה הממצא העיקרי עבור מהגרים שהגיעו לארצות הברית בשנות החמישים והשישים של המאה

העשרים (Chiswick, 1978). ההסבר לאינטגרציה שהיא 'יותר טובה מטובה' מבוסס על דפוסי הבחירה (סלקציה) העצמית של המהגרים. מהגרים כלכליים אינם נבחרים באופן אקראי ממדינות המוצא שלהם. הם גם לא בוחרים את מדינת היעד שלהם באופן אקראי, אלא מייצגים את היסודות השאפתניים יותר, בעלי מוטיבציה, נוטלי סיכונים ומוכשרים במדינות המוצא שלהם (Chiswick, 1978), זאת מכיוון שרק אנשים שהם בעלי תכונות כאלה מוכנים לנקוט בצעד הטומן בחובו סיכון רב (לפחות בתחילתו) ויקר של הגירה. תכונות אישיות אלה, שכמעט ולא נמדדות במחקרי הגירה, מונחות ביסוד ההצלחה יוצאת הדופן של המהגרים בשוק העבודה בארצות הברית. אולם, נטען גם (Borjas, 1987, 1990, 1994) כי הבחירה של המהגרים על בסיס תכונות (מדידות ובלתי מדידות) אינה בהכרח חיובית, אלא תלויה בהחזרים היחסיים להם זוכים המהגרים עבור מיומנויותיהם במדינות המוצא והיעד. לכן מהגרים מיומנים יבחרו מדינות יעד בהן קיימת סבירות שהם יזכו להחזרים הגדולים ביותר עבור משאבי ההון האנושי שלהם.

אינטגרציה כלכלית של מהגרים מיומנים

המחקר האמפירי מלמד כי לא ניתן להתייחס למהגרים מיומנים כאל קטגוריה הומוגנית אחת. לא כולם מצליחים להשתלב במידה שווה בשוק העבודה של מדינת היעד. האפשרות להמרת מיומנויות ומשאבי הון אנושי עשויה להשתנות לא רק בין מדינה אחת לשנייה, אלא גם בין שוקי עבודה מקצועיים. מקצועות מסוימים (למשל מהנדסים, טכנאים, מדענים, אמנים) עשויים להיות ברי-המרה, בעוד אחרים (למשל עורכי דין, רואי חשבון) הינם ספציפיים למדינה מסוימת ודורשים ידע רחב של חוקים, כללים ותקנות או אפילו רישיונות עבודה (למשל רופאים), או שהם מחייבים בקיאות בשפה (למשל מורים, פסיכולוגים). עבור חלק מהמקצועות יכול להיות ביקוש גבוה (למשל אחיות), בעוד שאחרים עשויים להוות נטל מכיוון שהשוק עבורם רווי. לכן, שוק העבודה המקצועי שבו פועל המהגר המיומן עשוי להשפיע על האפשרויות הכלכליות שלו בשוק העבודה של מדינת היעד (Rajzman & Semyonov, 1995, 1998).

למרות שמיומנויות ההון האנושי של המהגרים הן בעלות השפעה רבה על עיצוב עתידם הכלכלי, הקשר הקליטה המוסדי והכלכלי הקיים במדינה מסוימת, מתווך את השפעת המיומנויות (ומקצועות מסוימים) על שילוב המהגרים בשוק. הרלוונטיות של הקשרי הקליטה לדפוסי השילוב של מהגרים במדינת היעד בולטת כאשר מהגרים מגיעים בתקופות של הגירה המונית וצמצום כלכלי, כפי שקרה בהגירה ההמונית ממדינות חבר העמים לישראל בשנות התשעים המוקדמות של המאה העשרים, כאשר העולים החדשים ניצבו בפני קשיים במציאת תעסוקה ההולמת את כישוריהם (Rajzman & Semyonov, 1998; Weinberg, 2001). ניסיון עכשווי במדינות אחרות מצביע אף הוא על כך שאי אפשר להניח שאינטגרציה כלכלית של מהגרים מיומנים היא דבר מובן מאליו, וכי היא תלויה בעיקר במדיניות ההגירה של המדינה, בחוקי האזרחות, בהזדמנויות כלכליות בשוק העבודה, ובמוסדות רווחה (Lewin-Epstein et al., 2003). לכן, ניתוח מצבם של מהגרים ממדינות חבר העמים בשוקי העבודה במספר מדינות, מהווה משימה ראויה. בדיקת הצלחתם הכלכלית מנקודת

מבט השוואתית מספקת הזדמנות ייחודית לבחינה קפדנית יותר של תפקיד הסלקציה העצמית וכן של תפקיד ההקשרים המוסדיים הנדונים במחקרי הגירה עכשוויים בהצלחתה או כישלונה של אינטגרציה כלכלית. בנוסף, המחקר הנוכחי מתמקד גם בהיבטים מגדריים של השתלבות מהגרים מיומנים. מחקרים שבוצעו עד עתה בנושא התעלמו באופן שיטתי מנוכחות נשים בהגירה בין-לאומית מיומנת (Kofman, 2000).

מהגרים ממדינות חבר העמים בפרספקטיבה השוואתית: סקירה קצרה

מחקרים על מהגרים ממדינות חבר העמים משנת 1989 התמקדו בבחירה העצמית שלהם ממדינות המוצא אל מדינות היעד, מאפייניהם והאינטגרציה הכלכלית שלהם. רוב המחקרים בוצעו בישראל, שם רוב המהגרים הם ממוצא יהודי. מחקרים אלה מדגישים את רמות ההון האנושי הגבוהות של המהגרים יחסית לכלל האוכלוסייה במדינות חבר העמים ויחסית לאוכלוסייה בישראל (ראו למשל Konstantinov, 1995; Beenstock & Ben Menahem, 1997; Cohen & haberfeld, 2007; Eckstein & Weiss, 2002). מחקרים על האינטגרציה הכלכלית של מהגרים אלו בישראל תיעדו שיעורי השתתפות מרשימים בשוק העבודה. אולם, שיעורי השתתפות אלו הושגו בחלקם במחיר של ירידה ביוקרת העיסוק בו הם מועסקים בישראל בהשוואה לעיסוקם במדינות חבר העמים (Flug, Kasir & Ofer, 1997; Raijman & Semyonov, 1995, 1998; Weinberg, 2001; Eckstein & Weiss, 2002; Stier & Levanon, 2003). המידע הקיים על אינטגרציה בהכנסותיהם של מהגרים שהיגרו אחרי 1989 מטיל ספק ביכולתם להגיע לרמת ההכנסות של האוכלוסייה הילידה (Eckstein & Weiss, 2002; Cohen & Haberfeld, 2007). אף-על-פי-כן, האמונה הרווחת גורסת שמהגרים אלה נמצאים בדרכם לאינטגרציה כלכלית מלאה בשוק העבודה הישראלי (ראו Beenstock & Ben Menahem, 1997; Leshem, 1997).

רוב המחקרים העוסקים במהגרי מדינות חבר העמים בארצות הברית לא התמקדו בנושאים של בחירה עצמית ואינטגרציה כלכלית. מחקר שבחן את תהליך הבחירה של מהגרים מחבר העמים שהגיעו לישראל ולארצות הברית בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים מצא כי בקרב מהגרים יהודים מברית המועצות שהגיעו לישראל לעומת עמיתיהם שהגיעו לארצות הברית, היו פחות בעלי מקצועות אקדמאיים וטכניים ובאופן משמעותי יותר בעלי מקצועות צווארון כחול; יותר ילדים עד גיל 15 ויותר מבוגרים מעל גיל 65, ולכן יחס תלות גדול יותר. כמו כן, שיעורם של בני הבית הלא יהודים שהגיעו לישראל היה באופן משמעותי נמוך יותר מאלה שהגיעו לארצות הברית (DellaPergola, 1986). מחקר אחר שהשווה את מאפייני המהגרים מחבר העמים שבחרו בישראל לעומת ארצות הברית בשנות התשעים מצא נטייה בולטת של יוצאי הרפובליקות הסובייטיות באסיה להעדיף את ישראל, ויוצאי הרפובליקות האירופיות של אוקראינה ובלרוס להעדיף את ארצות הברית; העדפה ברורה של בני פחות מ-40 את ישראל, בעוד בני למעלה מ-40 העדיפו את ארצות הברית; ושוב, בעלי מקצועות צווארון כחול העדיפו להגיע לישראל, בעוד בעלי מקצועות של צווארון לבן העדיפו להגיע לארצות הברית (DellaPergola, 1998). מחקר של צ'יזוויק (Chiswick, 1993),

1997) התמקד בהשתלבותם הכלכלית של מהגרי חבר העמים בארצות הברית, אך הוא לא הבחין בין מהגרים יהודים ללא יהודים ממדינות חבר העמים, ואף לא השווה את מידת האינטגרציה בארצות הברית לזו במדינות אחרות. צ'יזוויק מצא שההכנסות ההתחלתיות של מהגרים ממדינות חבר העמים בארצות הברית היו נמוכות, אך העלייה בהכנסותיהם הייתה חדה יותר מזו של קבוצות מהגרים אחרות. הוא מצא גם שהחזר הכלכלי עבור ההשכלה היה גבוה יותר בקרב מהגרים ממדינות חבר העמים מאשר בקרב מהגרים ממדינות אחרות.

כתוצאה ממגבלות בנתונים, ישנן מעט עבודות על אינטגרציה כלכלית של מהגרים שהגיעו לגרמניה ממדינות חבר העמים לאחר 1989, בין אם הם גרמנים אתניים או מהגרים יהודים (Doomernik, 1997; Cohen & Kogan, 2005, 2007; Kessler, 1996, 1997; Schoeps et al., 1996). אולם מידע קיים מצביע על כך שההתקדמות הכלכלית של גרמנים אתניים, הן אלה שהגיעו ממדינות חבר העמים והן אלה שהגיעו מארצות אחרות במזרח אירופה, רחוקה מלהיות מושלמת, למרות העובדה שהם מהווים את קבוצת המהגרים היחידה שהשכלה וההכשרה המקצועית שרכשו לפני ההגירה מוכרות בגרמניה באופן רשמי (Zimmermann, 1999; Bauer & Zimmermann, 1999; Koller, 1993). קיים תיעוד שמהגרים שהם גרמנים אתניים (מכל ארצות מזרח אירופה) בעלי השכלה גבוהה, נשים, וגרמנים אתניים שהיגרו ממדינות חבר העמים, נתקלים בקשיים בשוק העבודה. הם ניצבים בפני אבטלה גבוהה וחווים מוביליות שלילית בגרמניה (Greif et al., 1999; Janikowski, 1999; Westphal, 1999).

לבסוף, מחקרים שבוצעו בקנדה הראו שרבים מבין המהגרים המיומנים אשר היגרו לקנדה בשנות התשעים המוקדמות של המאה העשרים, אינם יכולים להשתלב בעבודות שבצדן שכן גבוה מכיוון שתעודותיהם אינן מוכרות או שאינן תואמות את הסטנדרטים הקנדיים. לכן, הם אינם חווים אינטגרציה כלכלית מלאה בשוק העבודה של קנדה (DeVoretz, 2006). למעשה, בעוד שמהגרים מיומנים ממדינות חבר העמים התאימו יותר עם כניסתם לשוק העבודה (בהשוואה לאלה שהיגרו לישראל), הרי שהם חוו קשיים גדולים יותר במציאת תעסוקה ובשמירתה. בו זמנית, היו להם סיכויים גדולים יותר להשיג משרות בעלות סטטוס גבוה והכנסות גבוהות יותר מאשר בני ארצם בישראל (Lewin-Epstein et al., 2003).

מלבד מספר עבודות המשוות את האינטגרציה הכלכלית של מהגרים ממדינות חבר העמים ביותר ממדינה אחת (Cohen & Haberfeld, 2007; Cohen & Kogan, 2005, 2007), התמקד רוב המחקר באינטגרציה הכלכלית של מהגרים אלה במדינה מסוימת, וסיפק מידע על השפעת מאפייניהם האישיים על הישגיהם הכלכליים. אולם, מחקרים השוואתיים בין מדינות, אשר יאפשרו את בדיקת התזה כי להקשרים המוסדיים והמבניים של קליטה ומדיניות חברתית יש השלכות משמעותיות עבור הזדמנויות תעסוקה למהגרים מיומנים ולדפוסי מוביליות תעסוקתית, מחקרים אלה הוזנחו. זו תהיה אכן תרומתו של מחקר זה.

הקשרים מוסדיים ומבניים של קליטת מהגרים ישראל וגרמניה: שתי מדינות אתנו-לאומיות

קיימות מספר נקודות דמיון בין גרמניה לישראל בהקשר ההגירה (Levy, 2002). לשתי המדינות תפיסות אתנו-לאומיות של אזרחות, ומדיניות הגירה מגבילה המבוססת על מוצא אתני. כתוצאה מכך, אין לשתי מדינות אלה חוקי הגירה מפורטים, והן פועלות לרוב על פי מדיניות הגירה המבוססת על מוצא אתני, כאשר גרמנים אתניים (בגרמניה) ויהודים (בישראל) הם מהגרים מועדפים המקבלים אזרחות עם הגעתם. שתי המדינות נמנעות מהתייחסות לגרמנים אתניים או יהודים כאל 'מהגרים', ומשתמשים במושגים שונים ('מפונה' [Aussiedler] בגרמניה, 'עולה' בישראל) על מנת להבחין ביניהם לבין מהגרים אחרים. הדמיון בין ישראל לגרמניה בנוגע למהגרים החל לבלוט בשנות השמונים המאוחרות של המאה העשרים, כאשר שתי המדינות הפכו למדינות היעד העיקריות של מהגרים ממדינות חבר העמים. באופן ספציפי, בין דצמבר 1989 לסוף 2002 הגיעו לישראל כ-950,000 יהודים ובני משפחותיהם הלא יהודים ממדינות חבר העמים (Cohen, 2002). בערך באותה תקופה, קלטה גרמניה כ-1.8 מיליון גרמנים אתניים ממדינות חבר העמים (Münz, 2002). יתר על כן, מאז 1990 הפכה גרמניה ליעד אלטרנטיבי עבור מהגרים יהודים ממדינות חבר העמים וכ-200,000 יהודים ובני משפחותיהם הלא יהודים נכנסו לגרמניה כמהגרי מכסה, אופציה הפתוחה למעשה לכל היהודים ממדינות חבר העמים.

בנוסף למתן אזרחות מיד עם ההגעה, יש בגרמניה ובישראל תוכניות נדיבות של סיוע ציבורי למהגרים אתניים אלה על מנת להקל על האינטגרציה הכלכלית והחברתית שלהם. סיוע הרווחה והתשלומים בגרמניה נדיבים בהרבה בהשוואה לישראל (Dietz 2000; Jewish Agency, 2003; Münz & Ohliger, 2003; Sikron & Leshem, 1998). יתר על כן, הגרמנים האתניים ('המפונים') בגרמניה נהנים משיעור הכרה גבוה יותר בהשכלה שרכשו במדינות חבר העמים. לעובדה זו אמורות להיות השלכות חיוביות על סיכוייהם בשוק העבודה בגרמניה, מדינה הידועה בכוח המוקנה לתעודות המעידות על השכלה (Müller et al., 1998), בקשיחות שוק העבודה, ובמחסומים מוסדיים למהגרים שאין להם מעמד חוקי ואזרחי מוכר (Heckmann, 2003: 60). מהגרי מכסה יהודים אינם נהנים מדרגת הכרה זהה בתעודות המעידות על השכלתם וניסיונם הקודם בשוק העבודה. אי לכך, למרות שגרמנים אתניים ויהודים ממדינות חבר העמים המגיעים לגרמניה נכנסים לאותו שוק עבודה, תהיה לאלה הראשונים שהם בעלי אזרחות גרמנית ובעלי תעודות השכלה מוכרות, גישה למגוון רחב יותר של הזדמנויות תעסוקה, כולל במגזר הציבורי (למשל הוראה), ופחות מכשולים לתעסוקה עצמאית. יתר על כן, ב-2001 החלה גרמניה במיזם 'גרין קארד' המאפשר למומחים זרים בטכנולוגיות מידע לעבוד במדינה במשך תקופה מסוימת (Stalker, 2002). בשנים 2000-2003 הועסקו 15,658 אנשים בהתאם למיזם, מתוכם 1,927 הגיעו מהחלק האירופאי של ברית המועצות לשעבר. למרות שלתוכנית זו היה פוטנציאל גדול למשוך מספר גדול של מומחים, הרי עד שנת 2005 הציבה התוכנית מספר

תנאים שמנעו מחלק מהאנשים המוכשרים מלהגיע לגרמניה, וגרמה להם לפנות לארצות הברית ולקנדה. תנאים אלה כללו הגבלת משך השהייה לחמש שנים וקשיים בתעסוקה עצמאית.

קנדה וארצות הברית

בהיבטים מסוימים, קיים דמיון בין קנדה לארצות הברית. ראשית, הן שותפות לאידיאולוגיה, ובמידה מסוימת גם לזהות, של מדינות מהגרים, ושתייהן נתפסות כבעלות כלכלת שוק ליברלית. שנית, למרות מורשת היסטורית זו, ולמרות שבשתייהן פועלת כלכלת שוק, הציבו שתייהן מדיניות קליטה מגבילה. לקנדה יש מדיניות סלקציה מפורשת, או 'שיטת נקודות', שבה משמשים קריטריונים שונים שנועדו לאפשר את כניסתם של מהגרים מיומנים. במשך 30 השנים האחרונות השתמשה קנדה בשלושה מודלים שונים עבור מהגרי עבודה. בין השנים 1976 ל-1967 נעשה שימוש במודל של 'הון אנושי'. על פי מודל זה, כאשר בוחרים מהגרים בעלי הון אנושי מקסימלי (השכלה, ניסיון ושפה), אזי מהגרים מיומנים ישתלבו בשוק העבודה, מכיוון שהם משלימים את השוק הלא מיומן במשק הקנדי. בין 1976 ל-1989 עברה קנדה למודל 'כוח אדם'. במילים אחרות, מהגר מיומן לא התקבל עד שהייתה משרה פנויה עבורו, וזאת על מנת להבטיח אינטגרציה בשוק העבודה. לבסוף, ורלוונטי ביותר למחקר הנוכחי, מאז 1990 נטשה קנדה את שני המודלים האלה והיא נוקטת במודל של 'מכסות כניסה והגבלתן באופן יחסי'. לפי מודל זה, אם 50% או יותר מאישורי הכניסה למהגרים הינם בקטגוריה של מהגרים מיומנים, אזי סביר לצפות כי בני המשפחה הנלווים למהגרים המיומנים, בנוסף לפליטים ומבקשי המקלט, ישלימו את מכסת המהגרים לתקופה נתונה.

בניגוד לקנדה, ארצות הברית אינה מאשרת כניסת מהגרים על בסיס שיטת ניקוד מפורשת. הקווים הכלליים של השיטה הנוכחית בארצות הברית הונחו ב-1965 בתיקונים לחוק הפיקוח על כניסת מהגרים אשר יצרו קטגוריות העדפה נפרדות ורמות העדפה עבור מהגרים שקיבלו אישור כניסה למטרת איחוד משפחות ואלה שקיבלו אישור כניסה למטרת תעסוקה. כיום, נכנסים בערך פי שלושה מהגרים תחת הקטגוריה של איחוד משפחות מאשר תחת שיטת ההעדפות למטרת תעסוקה. בנוסף לשתי קטגוריות אלה, מקבל מספר קטן יותר של אנשים מעמד של תושב קבוע חוקי כפליטים או לצורך שמירה על גיוון בכניסת מהגרים ממדינת המוצא.

בתוך המערכת המבוססת על תעסוקה, קיימת היררכיה מפורשת של העדפות לטובת אנשים מיומנים בניגוד לאנשים בעלי מיומנות נמוכה. הקטגוריות המבוססות על מיומנות מהוות 86% מכלל ההעדפות המבוססות על תעסוקה, כולל תקרה של 10,000 עובדים לא מיומנים למצבי מחסור בהשוואה לכ-52,000 בקטגוריה של עובדים מועדפים. לבסוף, ישנה מדיניות נוספת המטילה תקרות על מדינות מוצא מסוימות. למדיניות אלה השפעה ברורה על קבלת מהגרים ממדינות חבר העמים (בארצות הברית אלה בעיקר אזרחים רוסים ואוקראינים). ב-2002 היוו מדינות חבר העמים את הספק החמישי בגודלו של מהגרים חוקיים לארצות הברית. אולם, פחות מ-9% מהמהגרים ממדינות חבר העמים קיבלו אישורי כניסה תחת הקטגוריות המבוססות על מיומנות, והרוב קיבלו אישורים בהתאם לתנאי איחוד משפחות.

לאור ההבדלים שפורטו עד כה, מחקר זה בודק את השפעתם של הסדרים מבניים ומוסדיים על השילוב הכלכלי של מהגרים מיומנים מברית המועצות. המחקר מתמקד ב: (א) קבוצה אתנית אחת של מהגרים; (ב) עובדים מיומנים יחסית; (ג) כולם ממדינת מוצא אחת; (ד) שבחרו להגר לארבעה יעדים שונים.

מערך מסוג זה, הדומה לניסוי טבעי, מאפשר לנו, באמצעות השוואה בין המדינות, להעריך את ההשפעה של המדינות על השילוב הכלכלי של המהגרים. אנו מאמינים כי מחקר השוואתי על האינטגרציה של מהגרים מיומנים ממדינות חבר העמים בשוק העבודה בישראל, בגרמניה, בקנדה ובארצות הברית יכול לשפוך אור על שאלות מרכזיות החשובות לתיאוריית האינטגרציה הכלכלית בכלל, ולהבנת מצבם של עובדים מיומנים בארבע מדינות אלה בפרט.

השערות המחקר

בדיקה מדוקדקת של השערת הבחירה העצמית היא מעבר להיקפו של מחקר זה (מכיוון שבדיקה כזו דורשת דגימה של כל המהגרים הפוטנציאליים במדינות המוצא), אולם עדיין ניתן ללמוד רבות על הבחירות שעשו מהגרים על ידי השוואת מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של מהגרים בין מדינות. אנו משערים כי בחירת מדינת יעד על ידי מהגר תושפע מתהליך דו-צדדי. מצד אחד, כל אחת מהמדינות הקולטות מספקת רמת תמיכה שונה ויש לה מדיניות שונה לגבי קבלה ובחירה של מהגרים. מצד שני, ישנן רמות שונות של הון אנושי, מיומנויות שלא נמדדות וקשרים חברתיים (למשל משפחה) של המהגרים הפוטנציאליים. לכן, אנו מצפים כי מהגרים פוטנציאליים יבחרו יעד בהתבסס על הערכת מדיניות הקבלה של מדינות היעד והערכה כיצד הפרופיל הסוציו-אקונומי שלהם, כולל גישה לתמיכה פורמאלית ובלתי-פורמאלית באמצעות סוכנויות ציבוריות וקשרי משפחה, תואם את התכונות המועדפות על ידי מדינות היעד. על פי קו מחשבה זה, אנו משערים כי מהגרים מיומנים עם קשרי משפחה מוגבלים יעדיפו את קנדה כמדינת יעד (כתוצאה משיטת הנקודות והחזר גבוה למיומנות). מהגרים בעלי רמות מיומנות גבוהות וקשרי משפחה יעדיפו ככל הנראה את ארצות הברית (כתוצאה מאפשרויות כניסה המבוססות על קשרי משפחה, קצב החזר גבוה, ותמיכה חברתית בלתי פורמאלית). מבין האחרים, מהגרים שיכולים להתקבל בישראל ובגרמניה (ממוצא יהודי כמובן) יעדיפו לבחור את גרמניה אם כישוריהם נמוכים יותר, כתוצאה ממערכת התמיכה הציבורית הנדיבה, ומהגרים מיומנים עם קשרי משפחה יעדיפו את ישראל על פני גרמניה כמדינת יעד.

אנו מצפים גם להבדלים בין מדינות באינטגרציה בשוק העבודה במונחים של הכנסות והחזרים תעסוקתיים על השכלה אקדמית וכן בקצב האינטגרציה של מהגרים מיומנים בשוק העבודה תלויה בהרכב המוסדי והמבני של המדינה הקולטת, ובמיוחד במדיניות ההגירה, כולל תוכניות סיוע ציבוריות ומדיניות יישוב, וכן במבנה שוק העבודה של מדינות היעד. אי אפשר להתעלם מכך שבמושגים יחסיים, היה זרם המהגרים ממדינות חבר העמים לישראל גדול בהרבה מזרם המהגרים ממדינות אלה לשלוש המדינות האחרות, עובדה שעשויות להיות לה השלכות בנוגע להקצאת מהגרים לשוק העבודה. הבדלים במיקום מהגרים ממדינות חבר העמים בשוק העבודה בארבע המדינות עשויים אם כך להיות קשורים למבנה ההזדמנויות המקומי, כולל הזדמנויות העסקה בתוך משקים אתניים. מכיוון שמהגרים שהגיעו לאחרונה ממדינות חבר העמים מהווים חלק ניכר

מאוכלוסיית ישראל, הם עשויים להפיק תועלת מהזדמנויות המוצעות על ידי מובלעות אתניות אשר יכולות להגביר את סיכויי התעסוקה שלהם, אך בו זמנית עלולות לעכב את המוביליות שלהם בשוק העבודה. על מנת לבדוק את ההשערות הללו, צירפנו את הנתונים של ארבע המדינות ואמדנו סדרה של מודלים סטנדרטיים של אינטגרציה כלכלית על מנת להשוות דפוסי אינטגרציה כלכלית בין ארבע המדינות. באופן ספציפי, בדקנו אינטגרציה כלכלית באמצעות המדדים הבאים: השתתפות בכוח העבודה, אבטלה, תת-תעסוקה, הישגים תעסוקתיים, תעסוקה שכירה והכנסות מתעסוקה. מכיוון שקיימים הבדלי אינטגרציה בין מהגרים ומהגרות, בוצע תהליך ההערכה לגבי כל קבוצת מגדר בנפרד.

נתונים ומשתנים

אוכלוסיות היעד שלנו הם מהגרים ממדינות חבר העמים שהיגרו לאחר 1989 והיו בני 25-40 בעת הגעתם. הניתוח מבחין בין מהגרים מיומנים (בעלי תואר אקדמי) ממדינות חבר העמים לבין מהגרים בעלי השכלה נמוכה יותר (חסרי תואר אקדמי). המהגרים הושוו לאוכלוסייה ילידה בעלת פרופיל סוציו-דמוגרפי ותעסוקתי תואם. תחום הגילאים מאפשר לנו להניח, במידה גדולה של ביטחון, כי המהגרים המיומנים השיגו את ההשכלה האקדמית שלהם במדינת המוצא. המקורות העיקריים לנתונים היו נתונים רשמיים מכל אחת מארבע המדינות. ישראל: סקרי הכנסה שנתיים (1990-2005); גרמניה: מפקדי אוכלוסין בשנים 1996, 2000 ו-2004; ארצות הברית: מפקדי אוכלוסין משנת 1990 ו-2000 (PUMS); קנדה: מפקדי אוכלוסין (דגימת 2%) מהשנים 1996, 2001 ו-2006.

קבצי הנתונים הרשמיים שמשו להערכת הפרופיל הסוציו-אקונומי של המהגרים בהשוואה לאוכלוסייה הילידה ולבחינת דפוסי האינטגרציה הכלכלית שלהם בשוקי העבודה של ארבע מדינות היעד. אוכלוסיות הילידים אליהן מושווים המהגרים הוגדרו כדלקמן: בני 25-55, בעלי תואר אקדמי וללא תואר אקדמי. בישראל אוכלוסיית הילידים היא ילידי ישראל יהודים, בגרמניה ילידי גרמניה, בקנדה ילידי קנדה ובארצות הברית ילידי ארצות הברית לבנים (לא היספנים). אמידת תהליכים אלו נעשתה באמצעות מודלים סטטיסטיים רבי-משתנים. לצורך הניתוח ההשוואתי צירפנו את הנתונים של כל ארבע המדינות לקובץ אחד. הקובץ המאוחד אפשר בדיקת השפעות ישירות של מדינות היעד (ועל ידי כך הצגת השפעתם של הקשרי הקליטה הספציפיים) וכן את האינטראקציות בין מדינת היעד והגורמים האחרים המשפיעים על האינטגרציה.

ניתוח וממצאים

סקירה תיאורית

טבלאות 1-2 מציגות את מאפייניהם של מהגרים ממדינות חבר העמים ושל האוכלוסייה הילידה בכל אחת מארבע המדינות עבור גברים ונשים בנפרד. ההבדל הבולט ביותר בין המדינות הוא באחוז המהגרים ממדינות חבר העמים. בישראל, מהווים מהגרים ממדינות חבר העמים מעל 17% ו-19% מהאוכלוסייה עבור גברים ונשים בהתאמה. אחוז המהגרים במדינות האחרות אינו מגיע אפילו לאחוז אחד מהאוכלוסייה. בקנדה, למשל, אחוז המהגרים ממדינות חבר העמים הוא 0.13 ו-0.14 עבור גברים ונשים בהתאמה. חשוב להבהיר שמחוץ לישראל אלה אחוזים מאוד נמוכים מתוך האוכלוסייה

הכללית של המדינה. אולם ביחס לסך כל האוכלוסייה היהודית, מהגרים אלה מהווים כ-90% מכלל היהודים בגרמניה, וכ-6%-7 מכלל היהודים בארצות הברית.

קיים הבדל בולט גם במספר השנים שהמהגרים נמצאים במדינה. בישראל ובארצות הברית שהו המהגרים בממוצע יותר מ-10 שנים. בגרמניה ובקנדה, התחילו מהגרים להגיע בשלב מאוחר יותר. בממוצע, מספר השנים מאז היגרו המהגרים לקנדה ולגרמניה הוא כמחצית ממספר השנים שהם חיו בארצות הברית ובישראל.

טבלה 1: מאפיינים תיאוריים של מהגרים ואוכלוסייה ילידה בארבע מדינות: גברים

שם המשתנה		ישראל		גרמניה		קנדה		ארה"ב	
		ילידים	מהגרים	ילידים	מהגרים	ילידים	מהגרים	ילידים	מהגרים
השתתפות בכוח העבודה (3 קטגוריות) (ב)	% מובטל	19.1	14.8	42.9	13.6	11.5	7.7	13.5	14.1
	% חלקית	7.9	24.6	4.3	2.9	4.5	5.4	5.7	4.8
	% מלאה	73.0	60.6	52.8	83.5	83.9	86.9	80.8	81.0
תעסוקה עצמאית (ב)		5.8	12.9	5.2	12.6	11.2	8.1	18.9	14.7
משרות יוקרה (ב)		26.7	32.6	14.1	34.6	41.4	29.3	43.5	33.0
מצב סוציו-אקונומי (סולם 100-0) (מ)		42.7	50.8	37.3	43.3	50.1	45.2	45.1	43.6
תואר ראשון (ב)		45.7	32.8	40.0	28.8	68.0	22.3	61.0	31.8
גיל (מ)		41.9	38.5	36.4	39.9	38.5	38.7	42.9	41.6
מצב משפחתי (ב)		81.7	74.9	87.0	62.4	83.0	71.3	85.1	66.1
איזור עירוני (ב)		18.3	24.2	15.4	11.7	97.0	53.4	41.6	10.1
שנים מאז ההגירה (מ)		10.3	-	4.8	-	5.8	-	10.8	-
מדינות חבר העמים (%)		17.1		0.19		0.13		0.22	
הכנסה (א)		41.3	51.7	39.4	50.0	41.7	50.0	50.6	50.0

מהגרים – מאפיינים של מהגרים ממדינות חבר העמים
 ילידים – מאפיינים של אזרחים הגרים בישראל, גרמניה, קנדה וארה"ב
 (ב) – משתנה בינארי, %
 (מ) – ממוצע
 % - אחוז מתוך כלל האוכלוסייה
 (א) – אחוזון ממוצע בהתפלגות ההכנסות של האוכלוסייה הילידה

הנתונים מצביעים על כך שמהגרים ממדינות חבר העמים מהווים אוכלוסייה סלקטיבית ביותר. רמת ההשכלה שלהם גבוהה במידה ניכרת מזו של האוכלוסייה הילידה בכל ארבע המדינות, כפי שבא לידי ביטוי בסבירות גבוהה יותר שהם יהיו בעלי השכלה אקדמית מאשר האוכלוסייה הילידה. השוני בולט במיוחד בקנדה ובארצות הברית (שתי מדינות העושות שימוש בקריטריונים מאוד סלקטיביים לכניסת מהגרים) בהשוואה לגרמניה וישראל. בקנדה, למשל, 68% מהמהגרים ו-64% מהמהגרות הם בעלי תואר אקדמי, בהשוואה ל-22% בקרב האוכלוסייה הילידה. המהגרים ממדינות חבר העמים שהגיעו לישראל הם מעט מבוגרים יותר מאלו שהגיעו למדינות האחרות, ובקנדה נראה שהם מתרכזים אך ורק באזורים עירוניים בהשוואה למהגרים במדינות אחרות.

טבלה 2: מאפיינים תיאוריים של מהגרים ואוכלוסייה ילידה בארבע מדינות: נשים

ארזה"ב		קנדה		גרמניה		ישראל		שם המשתנה	
ילידים	מהגרים	ילידים	מהגרים	ילידים	מהגרים	ילידים	מהגרים		
26.1	32.0	21.6	28.6	31.8	57.3	26.4	22.2	% מובטל	השתתפות בכוח העבודה
16.8	15.2	20.1	16.3	25.9	20.4	21.1	39.7	% חלקית	(3 קטגוריות) (ב)
57.1	52.8	58.3	55.2	42.3	22.3	52.5	38.1	% מלאה	תעסוקה עצמאית (ב)
9.2	10.5	5.3	9.0	6.1	5.5	3.0	4.7		משורות יוקרה (ב)
38.4	41.1	22.2	25.4	29.4	11.8	31.0	24.0		מצב סוציו-אקונומי (סולם 0-100) (מ)
45.5	41.6	47.9	48.6	44.8	36.6	49.7	38.2		תואר ראשון (ב)
34.6	64.8	22.6	64.4	20.0	42.6	36.8	48.0		גיל (מ)
41.6	41.9	38.7	38.0	40.0	36.5	38.6	42.1		מצב משפחתי (ב)
68.6	81.6	73.0	83.2	69.1	87.6	72.9	67.8		ילדים מתחת לגיל 5 (ב)
15.5	14.2	23.5	27.0	17.2	26.6	32.8	15.3		איזור עירוני (ב)
10.0	41.1	54.2	97.0	12.0	15.4	24.4	19.2		שנים מאז ההגירה (מ)
-	10.8	-	5.8	-	4.8	-	10.3		מדינות חבר העמים (%)
	0.28		0.14		0.24		19.0		הכנסה (א)
50.0	49.6	50.0	43.6	50.0	40.4	51.9	41.4		

מהגרים – מאפיינים של מהגרים ממדינות חבר העמים
ילידים – מאפיינים של אזרחים הגרים בישראל, גרמניה, קנדה וארה"ב
(ב) – משתנה בינארי, %
(מ) – ממוצע
% - אחוז מתוך כלל האוכלוסייה
(א) – אחוזון ממוצע בהתפלגות ההכנסות של האוכלוסייה הילידה

הנתונים מצביעים גם על הבדלים ניכרים בהיקף התעסוקה בין מהגרים לאוכלוסיות ילידות. בהשוואה לאוכלוסייה הילידה, שיעור אי התעסוקה (מובטלים ולא משתתפים בכוח העבודה) ניכר יותר בקרב מהגרים בכל ארבע המדינות. האבטלה בולטת במיוחד בקרב מהגרים בגרמניה, בשתי הקבוצות המגדריות. בכל המדינות ניכרת תעסוקה מלאה יותר בקרב האוכלוסייה הילידה, להוציא את ישראל, שם לגברים מהגרים סיכוי גבוה יותר לתעסוקה מלאה מאשר לאוכלוסייה הילידה. לגברים מהגרים סיכוי נמוך יותר לתעסוקה עצמאית בישראל ובגרמניה בהשוואה לגברים ילידים, אך יש להם סיכוי גבוה יותר לתעסוקה עצמאית בשתי מדינות – קנדה וארצות הברית. מהגרות הן בעלות סיכוי נמוך יותר לתעסוקה עצמאית מאשר נשים ילידות רק בגרמניה. יתכן שמהגרים מנצלים תעסוקה עצמאית כנתיב אלטרנטיבי למוביליות כלכלית כתוצאה מהקשיים בהם הם נתקלים בשוק העבודה של מדינת היעד.

מהגרים בישראל ובגרמניה סובלים מתת-ייצוג בהשוואה לאוכלוסייה הילידה, במקצועות ניהוליים ומדעיים טכניים (משורות בעלות סטטוס גבוה והכנסה גבוהה) למרות רמת ההשכלה הגבוהה שלהם. כמו כן, הסטטוס התעסוקתי הממוצע של מהגרים בגרמניה ובישראל נמוך משמעותית מזה של האוכלוסייה הילידה. לעומת זאת, בקנדה ובארצות הברית, הסטטוס הסוציו-אקונומי הממוצע והייצוג של מהגרים במשרות יוקרה (מקצועיות, ניהוליות וטכניות) גבוהים מאלו של התושבים הילידים, במיוחד בקרב הגברים. הממצאים מראים כי ההכנסות של מהגרים (גברים ונשים) ממדינות

חבר העמים נמוכות באופן ניכר מאלו של ילידים בישראל, גרמניה וקנדה, אך פחות או יותר זהים לאלו של הילידים בארצות הברית.

ניתוחים רב-משתניים

מכיוון שמהגרים נבדלים מהאוכלוסייה הילידה לא רק בתכונות הסוציו-דמוגרפיות שלהם, במאפייני שוק העבודה ובתוצאות שוק העבודה, אלא קיימים הבדלים גם בין מדינות, חשוב לבדוק את ביצועי שוק העבודה של מהגרים בהשוואה לאוכלוסייה הילידה, תוך בקרה על הבדלים במאפיינים אישיים ועל הבדלים בין מדינות. לצורך כך, צירפנו את קבצי הנתונים של ארבע המדינות לקובץ נתונים אחד ואמדנו סדרת מודלים רבי-משתנים המנבאים את ההשתתפות בשוק העבודה, סוג התעסוקה, הישגים תעסוקתיים והכנסות, בהתאמה. שני מודלים הוערכו עבור כל משתנה תלוי. במודל הראשון, המשתנה התלוי היה פונקציה של תכונות אישיות, אינדיקטור לסטטוס של מהגר, מספר שנים מאז ההגירה, וקבוצה של משתני דְּמָה המייצגים את מדינת היעד (כמשתני ביקורת). במודל השני, הוספנו אינטראקציות בין סטטוס ההגירה ומדינת היעד, מספר שנים מאז ההגירה ומדינת היעד, וסטטוס ההגירה והשכלה. האינטראקציות אפשרו לנו לבדוק האם היות האדם מהגר משפיע באופן דיפרנציאלי על פעילות בשוק העבודה או בתוצאות שוק העבודה בין מדינות, כאשר האינטראקציה בין השכלה וסטטוס המהגר (תואר ראשון ממדינות חבר העמים) אפשרה לנו להעריך האם השכלה אקדמית בקרב מהגרים משפיעה באופן דיפרנציאלי על המהגרים (בהשוואה לילידים), על דפוס התעסוקה ועל תוצאות שוק העבודה.

לסיכום, שתי קבוצות של מקדמים הם בעלי עניין עבורנו בהקשר לאינטגרציה של מהגרים מיומנים במדינות יעד שונות. קבוצות מקדמים אלה מהוות חלק מכל המודלים הבוחנים את תוצאות שוק העבודה. קבוצה ראשונה בת שלושה מקדמים המסכמים את ההשפעה של מיומנויות המהגרים על האינטגרציה: מקדם סטטוס מהגר (מהגר ממדינות חבר העמים), המשווה מהגרים וילידים לא מיומנים; מקדם של תואר ראשון ממדינות חבר העמים המשווה מהגרים מיומנים ממדינות חבר העמים לילידים לא מיומנים; מקדם של תואר ראשון המשווה בין ילידים מיומנים ולא מיומנים. קבוצה שנייה של מקדמים מתמקדת בהשפעת הקשר הקליטה על האינטגרציה של מהגרים. קבוצה זו מחולקת לשלוש: (1) המקדמים של האינטראקציות בין מדינת היעד והאינדיקטור לסטטוס מהגר (מדינות חבר העמים) האומד את ההבדלים בין מדינות בקליטת מהגרים; (2) מקדמי האינטראקציה בין מדינת היעד לוותק במדינת היעד (שנים מאז ההגירה) המצביעים על הבדלים בין המדינות בקצב של אינטגרציה - ככל שמהגרים צוברים ניסיון במדינות היעד השונות; ו-(3) מקדמי המדינה, המגלמים את התכונות הבלתי מדידות של הקשר הקליטה.

דפוסי תעסוקה

בטבלאות 3א ו-3ב, מוצגות תוצאותיהן של שתי משוואות רגרסיה לוגיסטיות רב-קטגוריאליות (multinomial logit regression) המנבאות את הסיכויים שמהגרים יהיו מועסקים באופן חלקי או מלא, בהתאמה, בהשוואה לאלו שאינם מועסקים (כולל מובטלים ושאינם משתתפים בכוח העבודה).

הסבירות לקיומו של דפוס ספציפי של פעילות בשוק העבודה (למשל חלקי, מלא) מוערכת בכל אחת מהמשוואות בהשוואה לסבירות היותו של הנבדק בלתי מועסק.

המשוואות האומדות את הסבירות לתעסוקה מלאה (בהשוואה לחוסר תעסוקה) מראות כי השכלה אקדמית מעלה את הסיכויים לתעסוקה מלאה, אך ההשפעה של השכלה על הסיכויים לתעסוקה מלאה בולטת יותר בקרב האוכלוסייה הילידה מאשר בקרב מהגרים. אף-על-פי-כן, למהגרים בעלי תואר ראשון ממדינות חבר העמים יש סיכוי טוב יותר להשגת תעסוקה מלאה מאשר למהגרים ללא תואר ראשון. לקבוצה האחרונה סיכויים נמוכים יותר לתעסוקה מלאה (בהשוואה לילידים ללא תואר ראשון). כלומר, למהגרים סיכויים נמוכים יותר לתעסוקה מלאה בהשוואה לילידים בעלי רמת השכלה דומה. הסיכויים של מהגרים לתעסוקה מלאה הם גבוהים ביותר בהשוואה למהגרים אחרים, בגרמניה (עבור גברים) ובארצות הברית (עבור נשים) ונמוכים ביותר בקנדה עבור גברים ונשים. הסיכויים היחסיים לתעסוקה מלאה עולים עם השנים במדינת היעד (השפעת השנים מאז ההגירה היא חיובית, למרות שאינה מובהקת בכל המשוואות). בדומה לתוצאות של תעסוקה חלקית, הסיכויים לתעסוקה מלאה עולים עם עליית הוותק במדינת היעד (שנים מאז ההגירה) במידה הרבה ביותר עבור גברים ונשים בגרמניה, במידה פחותה בארצות הברית, והם נמוכים ביותר בקנדה ובישראל. לבסוף, הסיכויים לתעסוקה מלאה נוטים לעלות עם הגיל והם נמוכים ביותר בקרב נשים נשואות ובקרב אימהות לילדים צעירים, וגבוהים יותר בקרב גברים נשואים. ממצא זה משקף, אולי, הבדלים מגדריים במושגים של תפקידים מסורתיים במשק הבית.

הניתוח מראה כי השכלה אקדמית מגדילה את הסיכויים לתעסוקה חלקית (בהשוואה להיות הנבדק בלתי מועסק), אך השפעת השכלה אקדמית על תעסוקה חלקית בולטת פחות בקרב מהגרים ממדינות חבר העמים, כפי שנראה מהמקדם השלילי עבור תואר ראשון בקרב מהגרים ממדינות חבר העמים, בקרב גברים ונשים כאחד. אולם, ההשפעה השלילית שיש להשכלה אקדמית בקרב עולים ממדינות חבר העמים גבוהה בהרבה בקרב נשים מאשר בקרב גברים, הן בערכים אבסולוטיים והן במושגים יחסיים. למהגרים ממדינות חבר העמים ללא תואר ראשון סיכויים נמוכים יותר להיות מועסקים במשרה חלקית בהשוואה לילידים ללא תואר ראשון, כפי שניתן לראות מהמקדם השלילי של האינדקס למהגר ('מדינות חבר העמים'). הסיכויים היחסיים לתעסוקה חלקית של מהגרים בישראל (הן גברים והן נשים) ובארצות הברית (עבור גברים בלבד) דומים לאלו של הילידים, והם נמוכים מאלו של הילידים בקנדה ובגרמניה – כפי שניתן לראות מהאינטראקציות. אולם, הסיכויים היחסיים הממוצעים לתעסוקה חלקית בקרב מהגרים עשויים לעלות בכל המדינות עם העלייה בשנים מאז ההגירה (השפעת השנים מאז ההגירה היא חיובית ומובהקת). בהתייחסות לאינטראקציה בין שנים מאז ההגירה והמדינה, נראה כי הסיכויים לתעסוקה חלקית עם העלייה במשך הזמן במדינת היעד (שנים מאז ההגירה) עולים בצורה החדה ביותר עבור גברים ונשים בגרמניה, ובצורה פחות חדה בארצות הברית ובקנדה. לבסוף, הסיכויים לתעסוקה חלקית (לעומת חוסר תעסוקה) נוטים לעלות עם הגיל (למרות שלא באופן לינארי). הסיכויים גבוהים יותר בקרב אנשים נשואים אך נמוכים יותר בקרב אימהות לילדים צעירים.

טבלה 3א: ממצאי משוואות רגרסיה רב-קטגוריאליות (multinomial logit regressions) המנבאות דפוסי השתתפות מלאה וחלקית בכוח העבודה (בהשוואה לאלו שאינם משתתפים בכוח העבודה) בארבע מדינות (השתתפות מלאה בשוק העבודה)

גברים				נשים				השתתפות בשוק העבודה
מודל 4 עם אינטראקציות		מודל 3		מודל 2 עם אינטראקציות		מודל 1		
Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	
								השתתפות מלאה
	(.060) -2.968		(.059) -2.871		(.051) .694		(.050) .799	קבוע
1.161	(.003) .150	1.162	(.003) .150	1.011	(.002) .011	1.011	(.002) .011	גיל
.998	(.000) -.002	.998	(.000) -.002	1.000	(.000) .000	1.000	(.000) .000	גיל בריבוע
3.548	(.005) 1.266	3.541	(.005) 1.265	.748	(.005) -.290	.748	(.005) -.291	נשוי
				.369	(.006) -.996	.369	(.006) -.996	ילד מתחת לגיל 5*
1.007	^{ל.מ.} (.008) .007	1.006	(.008) .006	.967	(.006) -.033	.966	(.006) -.034	איזור עירוני
2.804	(.007) 1.031	2.802	(.007) 1.030	2.295	(.005) .831	2.295	(.005) .831	תואר ראשון
.551	(.087) -.596	.519	(.086) -.656	.778	(.069) -.251	.702	(.066) -.354	תואר I ממדינות חבר העמים
.998	^{ל.מ.} (.016) -.002	1.147	(.009) .137	1.022	^{ל.מ.} (.014) .022	1.128	(.007) .120	שנים מאז ההגירה
2.194	(.190) .786	.231	(.092) -1.463	1.468	(.159) .384	.281	(.076) -1.268	מהגר ממדינות חבר העמים
4.865	(.024) 1.582	4.369	(.024) 1.474	1.161	(.025) -.149	1.042	^{ל.מ.} (.024) .041	גרמניה
.470	(.025) -.755	.424	(.015) -.858	.850	(.025) -.163	.764	(.024) -.269	קנדה
4.292	(.024) 1.457	3.867	(.023) 1.352	1.710	(.025) .536	1.535	(.023) .429	ארה"ב
1.337	(.037) .290			1.229	(.033) .207			שנים מאז ההגירה גרמניה
1.108	^{ל.מ.} (.057) .103			1.028	^{ל.מ.} (.035) .028			שנים מאז ההגירה קנדה
1.056	(.022) .054			1.101	(.017) .096			שנים מאז ההגירה ארה"ב
.015	(.249) -4.215			.060	(.237) -2.821			מדינות חבר העמים גרמניה
.101	(.414) -2.288			.257	(.258) -1.357			מדינות חבר העמים קנדה
.193	(.247) -1.643			.145	(.191) -1.932			מדינות חבר העמים ארה"ב

* בקנדה, ילד מתחת לגיל 6 ל.מ. = לא מובהק

הערה: הטבלה מציגה ערכי b עם שגיאות תקן בסוגריים ומעריכי (b) לחישוב הסתברות התוצאות; מובהקות ב-99% הקטגוריה המושמטת בנייתוחים - ישראל

טבלה 3ב (המשך): ממצאי משוואות רגרסיה רב-קטגוריאליות (multinomial logit regressions) המנבאות דפוסי השתתפות מלאה וחלקית בכוח העבודה (בהשוואה לאלו שאינם משתתפים בכוח העבודה) בארבע מדינות (השתתפות חלקית בשוק העבודה)

גברים				נשים				השתתפות בשוק העבודה
מודל 4 עם אינטראקציות		מודל 3		מודל 2 עם אינטראקציות		מודל 1		
Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	
								חלקית
	(.085) -3.727		(.085) -3.694		(.055) -1.226		-1.185 (.055)	קבוע
1.099	(.004) .094	1.099	(.004) .095	1.085	(.003) .082	1.085	(.003) .082	גיל
.998	(.000) -.002	.998	(.000) -.002	.999	(.000) -.001	.999	(.000) -.001	גיל בריבוע
3.020	(.007) 1.105	3.018	(.007) 1.104	1.183	(.005) .168	1.182	(.005) .167	נשוי
				.446	(.006) -.808	.446	(.006) -.808	ילד מתחת לגיל 5*
1.149	(.008) .139	1.149	(.008) .139	1.236	(.006) .212	1.235	(.006) .211	איזור עירוני
2.462	(.009) .901	2.461	(.009) .900	1.988	(.005) .687	1.988	(.005) .687	תואר ראשון
.652	(.138) -.428	.635	(.138) -.454	.499	(.079) -.696	.478	(.075) -.738	תואר I ממדינות חבר העמים
1.024	^{ל.מ.} (.033) .024	1.124	(.014) .117	1.019	^{ל.מ.} (.016) .019	1.099	(.008) .094	שנים מאז ההגירה
.838	^{ל.מ.} (.383) -.176	.251	(.152) -1.383	1.049	^{ל.מ.} (.182) .048	.375	(.083) .982	מהגר ממדינות חבר העמים
1.208	(.044) .189	1.161	(.043) .149	.864	(.026) -.146	.827	(.025) -.190	גרמניה
56.480	(.043) 4.034	54.417	(.042) 3.997	2.524	(.026) .926	2.417	(.025) .883	קנדה
2.046	(.043) .716	1.970	(.042) .678	.640	(.026) .447	.612	(.025) -.491	ארה"ב
1.299	(.072) .262			1.299	(.035) .262			שנים מאז ההגירה גרמניה
1.100	(.048) .096			1.092	(.029) .088			שנים מאז ההגירה קנדה
1.010	^{ל.מ.} (.041) .010			1.054	(.021) .053			שנים מאז ההגירה ארה"ב
.094	(.553) -2.361			.102	(.265) -2.281			מדינות חבר העמים גרמניה
.254	(.438) -1.371			.381	(.240) -.964			מדינות חבר העמים קנדה
.692	^{ל.מ.} (.467) -.369			.380	(.230) -.968			מדינות חבר העמים ארה"ב

* בקנדה, ילד מתחת לגיל 6 ל.מ. = לא מובהק

הערה: הטבלה מציגה ערכי b עם שגיאות תקן בסוגריים ומעריכי (b) לחישוב הסתברות התוצאות; מובהקות ב-99% הקטגוריה המושמטת בנייתוחים – ישראל

טבלה 4 מציגה תוצאות של שתי משוואות רגרסיה לוגיסטית, אחת עבור גברים ואחת עבור נשים, המנבאות את הסיכויים היחסיים לתעסוקה בשכר בהשוואה לתעסוקה עצמאית בקרב כוח העבודה. הסיכויים לתעסוקה שכירה גבוהים יותר בקרב מהגרים (גברים) ממדינות חבר העמים בעלי השכלה אקדמית מאשר בקרב אוכלוסייה ילידה בעלת השכלה דומה. יתר על כן, מבין הגברים המהגרים ממדינות חבר העמים, יש להשכלה אקדמית השפעה חיובית על הסבירות לתעסוקה שכירה

בהשוואה לתעסוקה עצמאית. אנו מאמינים כי תוצאות אלה עשויות לייצג אסטרטגיות שונות המאומצות על ידי אנשי מקצוע, גברים ונשים, בבחירת תעסוקה שכירה כנתיב למוביליות כלכלית. כמו כן, לגברים מהגרים ללא תואר ראשון הסתברות גבוהה יותר לתעסוקה שכירה בהשוואה לאוכלוסייה ילידה בעלת רמת השכלה דומה (המקדם של מהגרים ממדינות חבר העמים הוא חיובי). הסבירות היחסית של תעסוקה שכירה גבוהה ביותר בישראל ונמוכה יותר בארה"ב ובקנדה. ההסתברות לתעסוקה שכירה עשויה לרדת בקרב הגברים המהגרים עם הזמן. לבסוף, כאשר שאר התנאים שווים, אזי הסיכויים לתעסוקה שכירה נוטים לעלות בקרב אנשים מבוגרים, אנשים נשואים ובקרב אימהות לילדים קטנים.

טבלה 4: ממצאי משוואות רגרסיה לוגיסטית המנבאות תעסוקה שכירה לעומת תעסוקה עצמאית בארבע מדינות

גברים		נשים		תעסוקה שכירה (לעומת עצמאית)					
				מודל 1		מודל 2		מודל 3	
Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)
274.907	(.069) 5.616	304.322	(.069) 5.718	1884.417	(.094) 7.541	2042.103	(.093) 7.622		
.853	(.003) -.159	.853	(.003) -.159	.820	(.004) -.199	.820	(.004) -.199		
1.002	(.000) .002	1.002	(.000) .002	1.002	(.000) .002	1.002	(.000) .002		
.926	(.006) -.077	.925	(.006) -.078	.793	(.008) -.232	.793	(.008) -.232		
				.707	(.010) -.347	.707	(.010) -.347		
1.127	(.007) .119	1.124	(.007) .117	1.028	(.009) .027	1.027	(.009) .026		
.864	(.005) -.146	.864	(.005) -.146	.836	(.007) -.179	.836	(.007) -.179		
1.718	(.101) .541	1.397	(.098) .334	.998	^{ל.מ.} (.124) -.002	.893	^{ל.מ.} (.122) -.113		
.819	(.042) -.199	.946	(.011) -.055	.875	(.044) -.134	.998	^{ל.מ.} (.012) -.002		
26.384	(.557) 3.273	1.754	(.135) .562	9.946	(.572) 2.297	1.207	^{ל.מ.} (.154) .188		
1.308	(.032) .269	1.181	(.032) .166	1.003	^{ל.מ.} (.048) .003	.925	^{ל.מ.} (.046) -.078		
1.928	(.032) .657	1.740	(.032) .554	1.175	(.048) .161	1.083	^{ל.מ.} (.046) .080		
1.149	(.032) .138	1.035	^{ל.מ.} (.032) .035	.688	(.047) -.373	.635	(.046) -.455		
1.338	(.088) .291			1.089	^{ל.מ.} (.078) .085				
1.183	(.050) .168			1.280	(.063) .247				
1.159	(.044) .147			1.125	(.047) .118				
.053	(.721) -2.939			.152	(.742) -1.882				
.024	(.605) -3.741			.035	(.635) -3.365				
.040	(.584) -3.216			.119	(.600) -2.126				

* בקנדה, ילד מתחת לגיל 6 ל.מ. = לא מובהק

הערה: הטבלה מציגה ערכי B עם שגיאות תקן בסוגריים ומעריכי (B) לחישוב הסתברות התוצאות; מובהקות ב-99% הקטגוריה המושמטת בנייתוחים - ישראל

הישגים תעסוקתיים

טבלאות 5 ו-6 מתייחסות להישגים תעסוקתיים על פני שני ממדים: עבודה במקצועות יוקרתיים (PTM) פרופסיונאליים, ניהוליים וטכניים (משרות של סטטוס גבוה, הכנסה גבוהה, הזדושרות השכלה גבוהה, להלן 'משרות יוקרה') ועבודה על פי דירוג של הסטטוס הסוציו-אקונומי של התעסוקות (SEI), בהתאמה. הנתונים בטבלה 5 מראים כי הסיכויים לתעסוקה במשרות יוקרה בקרב גברים, עולים עם ההשכלה. לגברים ילידים בעלי תואר אקדמי הסיכויים הגבוהים ביותר להימצא במשרות כאלו. אחריהם - גברים מהגרים ממדינות חבר העמים עם תואר אקדמי, גברים ילידים ללא תואר אקדמי, וגברים מהגרים ממדינות חבר העמים ללא תואר אקדמי. בקרב נשים, תואר ראשון ממדינות חבר העמים מוריד את הסיכוי למשרת יוקרה בהשוואה לנשים ילידות ללא תואר ראשון. הבדל מגדרי זה עשוי לנבוע ממשרות יוקרה שונות הזמינות לגברים ולנשים. כאשר שאר התנאים שווים, סיכוייהם של מהגרים ממדינות חבר העמים ללא תואר ראשון להשיג משרות יוקרה נמוכים משמעותית מהסיכויים של עמיתיהם הילידים (כפי שניכר מהמקדמים השליליים והגבוהים עבור סטטוס המהגר בכל המשוואות). במובן זה, מהגרים מיומנים ניצבים במצב טוב בהרבה ממהגרים לא מיומנים. הסיכויים הנמוכים ביותר לתעסוקה במשרות יוקרה בקרב מהגרים ממדינות חבר העמים נמצאים בישראל ובגרמניה עבור גברים ונשים. הסיכויים להעסקה במשרות יוקרה בקרב מהגרים נוטים לעלות ככל שעובר הזמן (כפי שניתן לראות מההשפעה החיובית של מספר השנים מאז ההגירה). נראה כי ככל שעובר הזמן במדינה החדשה, משפרים המהגרים את יכולתם להפוך את מיומנויות ההון האנושי והמשאבים האנושיים שלהם למשרות תעסוקתיות, וכך לצמצם את הפערים עם האוכלוסייה הילידה. כלומר, גברים ונשים מהגרים חווים מוביליות תעסוקתית עם הזמן. סיכויים אלה עולים עם הזמן בשיעור הגבוה ביותר בישראל ובגרמניה. לבסוף, הסיכויים היחסיים עשויים לעלות עם הגיל ובקרב אנשים נשואים, אך יורדים בקרב אימהות לילדים קטנים.

טבלה 6 מתייחסת לסטטוס הסוציו-אקונומי התעסוקתי כמבטא ביצועים בשוק העבודה. כצפוי, הממצאים דומים מאוד ותואמים את אלה שנצפו בטבלה 5. כאשר שאר התנאים שווים, מהגרים נמצאים במצב נחות בהשגת סטטוס תעסוקתי בהשוואה לאוכלוסייה הילידה. הסטטוס התעסוקתי של מהגרים נמוך באופן ניכר מזה הצפוי בהתבסס על השכלתם, בהשוואה לאוכלוסייה הילידה. איבוד הסטטוס התעסוקתי של מהגרים ניכר בכל המדינות, אך הוא קיצוני ביותר בישראל. אולם, יש לציין כי עם חלוף הזמן, הירידה בסטטוס התעסוקתי נוטה להצטמצם וההשפעה של שנים מאז ההגירה על הסטטוס התעסוקתי חיובית ומובהקת בכל המשוואות, יותר בישראל מאשר במדינות האחרות. ככל שחולף הזמן הצליחו המהגרים ממדינות חבר העמים לצמצם את הפערים התעסוקתיים, אך ברוב המקרים לא הצליחו לסגור את הפער לחלוטין.

טבלה 5: משוואות רגרסיה לוגיסטית המנבאות תעסוקה במקצועות פרופסיונאליים, טכניים וניהוליים (משרות יוקרה) בארבע מדינות (בהשוואה למשרות לא יוקרתיות)

גברים				נשים				משרות יוקרה (PTM)
מודל 4 עם אינטראקציות		מודל 3		מודל 2 עם אינטראקציות		מודל 1		
Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	Exp(b)	b(s.e.)	
.037	(.050) -3.285	.035	(.050) -3.352	.122	(.049) -2.105	.116	(.048) -2.153	קבוע
1.093	(.002) .089	1.093	(.002) .089	1.047	(.002) .046	1.047	(.002) .046	גיל
.999	(.000) .000	.999	(.000) .000	.999	(.000) .000	.999	(.000) .000	גיל בריבוע
1.367	(.004) .313	1.367	(.004) .313	1.053	(.004) .052	1.053	(.004) .052	נשוי
				.900	(.006) -.106	.900	(.006) -.105	ילד מתחת לגיל 5*
1.318	(.005) .276	1.320	(.005) .277	1.151	(.005) .141	1.153	(.005) .142	איזור עירוני
7.857	(.004) 2.061	7.856	(.004) 2.061	6.702	(.004) 1.902	6.702	(.004) 1.902	תואר ראשון
1.499	(.092) .405	1.644	(.091) .497	.717	(.074) -.333	.773	(.073) -.257	תואר I ממדינות חבר העמים
1.101	(.019) .096	1.046	(.007) .045	1.155	(.017) .144	1.061	(.007) .059	שנים מאז ההגירה
.075	(.242) -2.596	.221	(.109) -1.508	.091	(.219) -2.398	.311	(.090) -1.169	מהגר ממדינות חבר העמים
.818	(.027) -.201	.874	(.026) -.135	.881	(.026) -.127	.923	(.025) -.080	גרמניה
.846	(.027) -.167	.905	(.026) -.100	.797	(.026) -.227	.836	(.025) -.179	קנדה
.679	(.027) -.387	.726	(.025) -.320	.985	^{ל.מ.} (.026) -.015	1.033	^{ל.מ.} (.024) .033	ארה"ב
1.012	^{ל.מ.} (.041) .012			1.050	^{ל.מ.} (.036) .049			שנים מאז ההגירה גרמניה
.917	(.031) -.086			.852	(.030) -.160			שנים מאז ההגירה קנדה
.921	(.022) -.082			.886	(.020) -.121			שנים מאז ההגירה ארה"ב
1.052	^{ל.מ.} (.330) .051			.815	^{ל.מ.} (.312) -.204			מדינות חבר העמים גרמניה
5.987	(.288) 1.790			10.610	(.283) 2.362			מדינות חבר העמים קנדה
6.175	(.267) 1.821			6.312	(.235) 1.842			מדינות חבר העמים ארה"ב

* בקנדה, ילד מתחת לגיל 6

ל.מ. = לא מובהק

הערה: הטבלה מציגה ערכי B עם שגיאות תקן בסוגריים ומעריכי (B) לחישוב הסתברות התוצאות; מובהקות ב-99% הקטגוריה המושמטת בניתוחים - ישראל

טבלה 6: משוואות רגרסיה לינארית המנבאות סטטוס תעסוקתי (סוציו-אקונומי) בשוק העבודה בארבע מדינות

גברים		נשים		סטטוס תעסוקתי (SEI)
מודל 4 עם אינטראקציות	מודל 3	מודל 2 עם אינטראקציות	מודל 1	
b(s.e.)	b(s.e.)	b(s.e.)	b(s.e.)	
(.443) 28.562	(.492) 28.498	(.486) 44.424	(.461) 43.709	קבוע
(.019) .512	(.022) .423	^{ל.מ.} (.021) -.014	^{ל.מ.} (.021) -.014	גיל
(.000) -.006	(.000) -.005	(.000) .000	(.000) .000	גיל בריבוע
(.037) 5.271	(.046) 5.929	(.041) 1.002	(.041) 1.006	נשוי
		(.053) -1.366	(.053) -1.362	ילד מתחת לגיל 5*
(.045) 4.727	(.056) 4.229	(.049) 2.792	(.049) 2.801	איזור עירוני
(.037) 22.656	(.042) 24.169	(.039) 16.046	(.039) 16.048	תואר ראשון
(.675) 2.155	(.701) 2.544	(.638) 4.606	(.627) 5.588	תואר ראשון ממדינות חבר העמים
(.137) 1.093	(.071) .529	(.130) 1.715	(.064) .658	שנים מאז ההגירה
(1.569) -26.967	(.865) -16.999	(1.485) -35.676	(.765) -20.734	מהגר ממדינות חבר העמים
(.241) -4.661	(.238) -3.173	(.246) -2.166	(.233) -1.437	גרמניה
(.239) -5.230	(.237) -4.643	(.243) -.842	^{ל.מ.} (.230) -.117	קנדה
(.237) -6.276	(.231) -5.275	(.240) -3.233	(.226) -2.510	ארה"ב
^{ל.מ.} (.401) -.644		(.419) -.946		שנים מאז ההגירה גרמניה
(.240) -.495		(.250) -1.267		שנים מאז ההגירה קנדה
(.167) -.765		(.156) -1.201		שנים מאז ההגירה ארה"ב
(3.101) 12.782		(3.280) 17.853		מדינות חבר העמים גרמניה
(2.126) 13.567		(2.182) 22.908		מדינות חבר העמים קנדה
(1.940) 14.309		(1.771) 17.692		מדינות חבר העמים ארה"ב

* בקנדה, ילד מתחת לגיל 6 ל.מ. = לא מובהק

הערה: הטבלה מציגה ערכי B עם שגיאות תקן בסוגריים; מובהקות ב-99% הקבוצה המושמטת בניתוחים - ישראל

הישגים בהכנסות

טבלה 7 מציגה ממצאי משוואות המנבאות את ההכנסות של נשים וגברים המשתתפים בכוח העבודה. במודל 1 הוספנו שעות עבודה לקבוצת המנבאים ובמודל 2 הוספנו גם משרות יוקרה כבקרה אפשרית להבחנה בין תעסוקות בעלות סטטוס גבוה ונמוך. הכנסה נמדדת במושגים של אחוזונים על מנת לאפשר השוואה בין מדינות. המשוואות נאמדות בנפרד עבור גברים ונשים.

הנתונים המוצגים בטבלה 7 מראים בבירור כי ההכנסות נוטות לעלות עם הגיל (ביחס לא לינארי) והן גבוהות יותר בקרב עובדים המועסקים במשרות יוקרה, ללא קשר למגדר. מעניין שבעוד שהסיכויים להכנסות גבוהות גדלים באופן משמעותי בקרב גברים נשואים, ונמוכים יותר בקרב נשים נשואות, ההכנסות של נשים עם ילדים קטנים נוטות להיות גבוהות מאלו של נשים המשתתפות בכוח העבודה שאין להן ילדים קטנים.

מהגרים אכן משלמים מחיר כלכלי. כאשר שאר התנאים שווים, ההכנסות של גברים ונשים מהגרים נמוכות מהכנסותיה של האוכלוסייה הילדה. מהגרים ממוקמים נמוך יותר בהתפלגות ההכנסות מאשר ילידים ביותר מ-20 אחוזונים, בממוצע. יתר על כן, מהגרים בעלי תואר אקדמי אינם מרוויחים יותר מילידים בעלי תכונות דומות שאין להם תואר אקדמי. למעשה, נשים מהגרות בעלות השכלה גבוהה מרוויחות פחות מנשים ילידות ללא תואר ראשון. למרות שהפער נוטה להצטמצם עם חלוף הזמן, רק בקנדה נעלם הפער הכלכלי בין מהגרים לילידים בתוך תקופה של עשר שנים עבור גברים ונשים (כפי שחושב בהתבסס על ההשפעה העיקרית של שנים מאז ההגירה והאינטראקציה של משתנה זה עם מדינה). נראה כי בקנדה, מדינה אשר יישמה את מדיניות ההגירה הסלקטיביות ביותר, יכולים המהגרים לשפר את הכנסותיהם מהר יותר מאשר בשלוש המדינות האחרות.

טבלה 7: משוואות רגרסיה לינארית המנבאות את המיקום של מועסקים בהתפלגות השכר (אחוזונים) בארבע מדינות

הכנסות	נשים		גברים	
	מודל 1	מודל 2 עם אינטראקציות ומשרות יוקרה	מודל 3	מודל 4 עם אינטראקציות ומשרות יוקרה
	b(s.e.)	b(s.e.)	b(s.e.)	b(s.e.)
קבוע	(.605) -104.903	(.597) -99.390	(.623) -139.753	(.619) -136.108
גיל	(.026) 2.625	(.025) 2.487	(.025) 4.049	(.024) 3.918
גיל בריבוע	(.000) -.027	(.000) -.026	(.000) -.043	(.000) -.042
נשוי	(.051) -1.820	(.050) -2.318	(.049) 11.476	(.048) 11.019
ילד מתחת לגיל 5*	(.070) 1.158	(.068) .760		
איזור עירוני	(.063) 7.691	(.061) 7.260	(.059) 7.185	(.058) 6.448
תואר ראשון	(.049) 18.900	(.053) 13.424	(.047) 19.646	(.052) 13.554
תואר ראשון ממדינות חבר העמים	(.815) -4.686	(.815) -3.734	ל.מ. (.877) 1.058	ל.מ. (.884) .531
שנים מאז ההגירה	(.085) 1.128	(.152) .883	(.089) .965	(.167) .501
מהגר ממדינות חבר העמים	(1.012) -21.688	(1.727) -23.475	(1.035) -25.478	(1.887) -23.083
שעות עבודה (ln)	(.052) 25.886	(.050) 24.828	(.079) 22.507	(.077) 21.680
גרמניה	(.279) 6.163	(.288) 3.812	(.294) 4.721	(.309) 4.547
קנדה	(.280) .964	ל.מ. (.289) .484	(.295) 2.728	(.310) 3.330
ארה"ב	(.275) -3.892	(.285) -5.696	ל.מ. (.291) -.541	ל.מ. (.307) .029
משרת יוקרה		(.050) 12.283		(.050) 12.665
שנים מאז ההגירה גרמניה		ל.מ. (.440) -.344		ל.מ. (.425) .541
שנים מאז ההגירה קנדה		(.325) 1.096		(.339) 1.550
שנים מאז ההגירה ארה"ב		ל.מ. (.194) .283		ל.מ. (.211) .405
מדינות חבר העמים גרמניה		(3.322) 14.993		ל.מ. (3.230) 5.710
מדינות חבר העמים קנדה		ל.מ. (2.897) -4.603		(2.840) -11.458
מדינות חבר העמים ארה"ב		(2.228) 5.584		ל.מ. (2.407) 2.994

* בקנדה, ילד מתחת לגיל 6

ל.מ. = לא מובהק

הערה: הטבלה מציגה ערכי B עם שגיאות תקן בסוגריים; מובהקות ב-99% הקבוצה המושמטת - ישראל

מסקנות

מטרתו העיקרית של המחקר הנוכחי הייתה להשוות ולאמוד את האינטגרציה הכלכלית של מהגרים ממדינות חבר העמים בארבע מדינות יעד: קנדה, ארצות הברית, גרמניה וישראל. ארבע מדינות אלו נבדלות בצורה ניכרת בקריטריונים שלהן לבחירת מהגרים ובתמיכה ובסיוע שהן מעניקות למהגרים לצורך שילובם במערכות החברתיות והכלכליות. ישראל וגרמניה סלקטיביות פחות במונחים של כישורי המהגרים שהן קולטות (שתי המדינות קולטות מהגרים על בסיס קריטריונים אתניים), בעוד שארצות הברית, ובעיקר קנדה, נוטות להדגיש כישורים ומיומנויות של מהגרים ותרומתם הפוטנציאלית לחברה ולכלכלה. השוני במדיניות הקבלה משתקף גם בכמות היחסית של מהגרים ממדינות חבר העמים שהגיעו לכל מדינה. ישראל קלטה מספר גדול יותר של מהגרים ממדינות חבר העמים מכל מדינה אחרת. תוך תקופה קצרה היו מהגרים ממדינות חבר העמים כמעט 20% מהאוכלוסייה היהודית של ישראל. בכל המדינות האחרות, לא הגיע אחוז המהגרים ממדינות חבר העמים אפילו לאחוז אחד. עם זאת, כפי שצינו, במדינות אלה המהגרים מחבר העמים מהווים חלק לא מבוטל מהאוכלוסייה היהודית ולכך עשויות להיות השלכות על קליטה מקצועית בשוק העבודה המתבססת גם על רשתות חברתיות. ניתן, אם כן, לייחס חלק מההבדלים בין המדינות לנסיבות הייחודיות הקשורות באינטגרציה של הגירה המונית אל תוך החברה בישראל, ויש להבינם גם מנקודת מבט זו.

בהתבסס על הבדלים בין מדינות אליהן בוחרים מהגרים להגר מבחינת מערכות התמיכה שהן מספקות למהגרים, ציפינו למצוא הבדלים בשילוב המהגרים בשוק העבודה של ארבע המדינות שנחקרו. הניתוח שביצענו הראה דמיון ניכר בין מדינות, אך גם מספר הבדלים משמעותיים. ניתן להגדיר קבוצה זו של מהגרים ממדינות חבר העמים כקבוצה מיומנת, הודות לרמת ההשכלה הגבוהה במיוחד שלה. בכל ארבע המדינות אופיינו המהגרים ממדינות חבר העמים ברמת השכלה גבוהה מזו של האוכלוסייה הילידה, כלומר, אחוז המהגרים ממדינות חבר העמים בעלי השכלה אקדמית היה גבוה מזה של האוכלוסייה המקומית. הנתונים מראים כי הקבוצה הסלקטיבית ביותר של מהגרים (במושגים של תעודות המעידות על השכלה) הגיע לקנדה, וקצת פחות לארצות הברית, ישראל וגרמניה. שתי המדינות שלא קבעו קריטריונים סלקטיביים המבוססים על מיומנות וכישורים, קלטו אוכלוסיות פחות סלקטיביות מבחינת השכלה אקדמית בהשוואה לקנדה וארצות הברית. בקנדה, שיעור המהגרים בעלי השכלה אקדמית היה הגבוה ביותר והפער ההשכלתי בין המהגרים לבין האוכלוסייה הילידה היה הגדול ביותר. מנקודת מבט זו, קנדה השיגה את המהגרים בעלי משאבי ההון האנושי והפוטנציאל הגדולים ביותר מכל מדינה אחרת לתרומה ליצרניות כלכלית. למרות רמת ההשכלה הגבוהה שלהם, ניצבו כל המהגרים בפני קשיים באינטגרציה אל תוך שוק העבודה של מדינות היעד, מכיוון שהם עדיין לא השתלבו באופן מלא בכלכלה. היותם מהגרים ממדינות חבר העמים פגם באינטגרציה מוצלחת בכל ההיבטים של פעילויות שוק העבודה בהן התמקד המחקר הנוכחי. כלומר, הפוטנציאל המלא של היכולת היצרנית של המהגרים לא מוצתה (עד למועד איסוף הנתונים ששימשו מחקר זה) בכל ארבע המדינות. דבר זה בולט במספר היבטים של השתתפות כלכלית ומתבטא במספר ממדים של פעילויות שוק העבודה ותוצאות שוק העבודה, כולל

היקף התעסוקה, הישגים תעסוקתיים והכנסות. אולם, הקשיים והנחיתות עמם צריכים המהגרים להתמודד בשוק העבודה של מדינת היעד נוטים לרדת ככל שעובר הזמן.

סיכום ההשפעות של משתנים עיקריים ברמת הפרט ומשתנים ברמת המדינה על היבטים שונים של פעילויות שוק העבודה ותוצאות שוק העבודה מוצגים בטבלה 8. ראשית, הנתונים מראים, בהתאם לציפיות, כי בכל המדינות, להוציא את ישראל, היו למהגרים ממדינות חבר העמים סיכויים נמוכים לתעסוקה מלאה (וכן חלקית) לעומת 'חוסר תעסוקה' בהשוואה לאוכלוסייה הילידה. כלומר, למרות רמת ההשכלה הגבוהה שלהם, הסבירות של מהגרים להיות בלתי מועסקים (כלומר, להיות מובטלים או לא להשתתף בכוח העבודה) גבוהה מזו של האוכלוסייה הילידה והסיכויים שלהם לתעסוקה מלאה נמוכים מאלו של האוכלוסייה הילידה. הסיכויים היחסיים לתעסוקה מלאה של מהגרים גבוהים יותר בישראל מאשר במדינות האחרות. הבדל זה נעוץ, אולי, בתמיכה, בעזרה ובהנחה שמקבלים המהגרים מרשויות ממשלתיות בישראל, ושאינם קיימים במדינות שוק כגון ארצות הברית וקנדה. למרבה הפליאה, קיימת סבירות גבוהה יותר לתעסוקה שכירה של מהגרים בישראל או בגרמניה בהשוואה למשקי השוק של ארצות הברית וקנדה. יתכן ותעסוקה שכירה של מהגרים גדלה גם בשל הסיוע וההטבות למעסיקים המוענקים על ידי סוכנויות ציבוריות.

טבלה 8: סיכום ההשפעות העיקריות של משתנים ברמה האישית ומשתנים ברמת המדינה על חמישה היבטים של פעילות/תוצאה של שוק העבודה בארבע מדינות

משתנה תלוי					
הכנסות (נשים/גברים)	סטאטוס סוציו-אקונומי (נשים/גברים)	משרות יוקרה (נשים/גברים)	תעסוקה שכירה (נשים/גברים)	תעסוקה בשכר (תעסוקה חלקית/תעסוקה מלאה) (נשים/גברים)	
(+/+)	(+/+)	(+/+)	(-/-)	(+/+)	תואר ראשון
(-/.מ.)	(+/+)	(+/-)	(+.מ.)	(-/-)	תואר I ממדינות חבר העמים
(+/+)	(-/-)	(-/-)	(+.מ.)	(+/+)	גרמניה ¹
(+.מ.)	(-/-)	(-/-)	(+/+)	(-/+)	קנדה ¹
(-/.מ.)	(-/-)	(-/.מ.)	(+/+)	(+/+)	ארה"ב ¹
(-/-)	(-/-)	(-/-)	(+/+)	(+.מ./+.מ.)	מהגר ממדינות חבר העמים (בישראל)
(+.מ.)	(+/+)	(+.מ./+.מ.)	(-/-)	(-/-)	מדינות חבר העמים גרמניה ¹
(+.מ.)	(+/+)	(+.מ./+.מ.)	(-/-)	(-/-)	מדינות חבר העמים קנדה ¹
(+.מ.)	(+/+)	(+/+)	(-/-)	(-/-)	מדינות חבר העמים ארה"ב ¹
(+/+)	(+/+)	(+/+)	(-/-)	(+.מ./+.מ./+.מ.)	שנים מאז ההגירה (בישראל)
(+.מ./+.מ.)	(-/.מ.)	(+.מ./+.מ.)	(+.מ.)	(+/+)	שנים מאז ההגירה גרמניה ¹
(+/+)	(-/-)	(-/-)	(+/+)	(+.מ./+.מ.)	שנים מאז ההגירה קנדה ¹
(+.מ./+.מ.)	(-/-)	(-/-)	(+/+)	(+/+)	שנים מאז ההגירה ארה"ב ¹

¹ בהשוואה לישראל

ל.מ. = לא מובהק

נשים/גברים = גודל השפעה על נשים וגברים, בהתאמה

+ מקדם חיובי מובהק; - מקדם שלילי מובהק

כאשר לוקחים בחשבון את רמת ההשכלה הגבוהה בקרב מהגרים ממדינות חבר העמים בהשוואה לאוכלוסייה הילידה, נראה בבירור כי המהגרים נמצאים במצב נחות בהשגת משרות תעסוקתיות והכנסות בכל ארבע מדינות היעד וללא קשר למגדר (בגרמניה נחיתותן של נשים מהגרות בהשגת הכנסות בולטת בצורה הפחותה ביותר). הנחיתות התעסוקתית (במושגים של גישה למקצועות בעלי סטטוס והכנסה גבוהים או במושגים של סטטוס סוציו-אקונומי עיסוקי) ניכרת ביותר בישראל ובגרמניה (שתי המדינות אשר קלטו את המהגרים באופן הפחות סלקטיבי ואת המספר הרב ביותר של מהגרים). נראה כי מהגרים ממדינות חבר העמים בישראל ובגרמניה הצליחו פחות בהמרת משאבי ההון האנושי שלהם והמיומנויות התעסוקתיות (במיוחד ההשכלה) שלהם למשרות מתגמלות מתאימות מאשר מהגרים ממדינות חבר העמים בקנדה ובארצות הברית.

הנחיתות הכלכלית של מהגרים ניכרת בכל המדינות גם בבדיקת ההבדלים בהכנסות בין מהגרים לבין אוכלוסיות ילידות תואמות. בכל המדינות לא הצליחו המהגרים להפוך את ההשכלה שלהם ואת מיקומם התעסוקתי והעיסוקי להכנסות בקצב הדומה לזה של האוכלוסייה הילידה. אומדן הפער בהכנסות הקשור להיותו של האדם מהגר, מראה כי הוא מסתכם בממוצע ב-15 עד 30 אחוזונים בהתפלגות ההכנסות בכל מדינה. פער זה, בדומה לפער העיסוקי, עשוי להצטמצם ככל שעובר הזמן בו מצוי המהגר במדינת היעד. קצב הצמצום בפער ההכנסות מהיר יותר בקנדה, מדינה המפעילה את קריטריוני ההגירה הסלקטיביים ביותר, מאשר בכל מדינה אחרת. ואמנם, לתהליכי הבחירה העצמית של מדינת היעד על ידי מהגרים השלכות משמעותיות עבור אינטגרציה מוצלחת וקצב האינטגרציה שלהם בכלכלת מדינת היעד.

לסיכום, הסיכויים לתעסוקה עבור מהגרים מיומנים ממדינות חבר העמים נמצאו טובים יותר בישראל ובגרמניה – מדינות בעלות מדיניות סלקציה פחות נוקשות המספקות יותר סיוע והנחיה למהגרים החדשים. אולם, האינטגרציה הכלכלית של מהגרים – הן במושגים של הישגים עיסוקיים והן במונחים של הכנסות – נמצאה מוצלחת הרבה יותר במשקי שוק המשתמשים במדיניות הגירה מדירות המבוססות על כישורי המהגרים.

רשימה ביבליוגרפית

- Bauer, T. & Zimmermann, K.F. (1999). Occupational Mobility of Ethnic Migrants. *IZA Discussion Paper*, 58. Bonn: IZA
- Beenshtock, M. & Ben Menahem Y. (1997). The Labor Market Absorption of CIS Immigrants to Israel: 1989-1994. *International Migration*, 35, 2, 187-224.
- Borjas, G. (1987). Self-Selection and the Earnings of Immigrants. *American Economic Review*, 77, 4, 531-553.
- Borjas, G. (1990). *Friends or Strangers: the Impact of Immigrants on the US Economy*. NY: Basic Books.
- Borjas, G. (1994). The Economics of Immigration. *Journal of Economic Literature*, 32, 4, 1667-1717.
- Borjas, G. & Tienda, M. (1993). The Employment and Wages of Legalized Immigrants. *International Migration Review*, 27, 4, 712-747.
- Carlner, G. (1980). Wages, Earnings and Hours of First, Second and Third Generation American Males. *Economic Inquiry*, 18, 1, 87-102.
- Chiswick, B. (1978). The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men. *Journal of Political Economy*, 86, 5, 897-921.
- Chiswick, B. (1979). The Economic Progress of Immigrants: Some Apparently Universal Patterns. In W. Fellner (Ed.), *Contemporary Economic Problems* (pp. 357-399). Washington: American Enterprise.
- Chiswick, B. (1993). Soviet Jews in the United States: An Analysis of Their Linguistic and Economic Adjustment. *International Migration Review*, 27, 2, 260-285.
- Chiswick, B. (1997). Soviet Jews in the United States: Language and Labor Market Adjustments Revisited. In N. Lewin-Epstein, Y. Ro'i & P. Ritterband (Eds.), *Russian Jews on Three Continents: Migration and Resettlement* (pp. 233-360). London: Frank Cass.
- Cohen, Y. (2002). From Haven to Heaven: Changes in Immigration Patterns to Israel. In D. Levy & Y. Weiss (Eds.), *Citizenship and Identity: Germany and Israel in Comparative Perspective* (pp. 36-56). New York: Berghahn Books.
- Cohen, Y. & Haberfeld, Y. (2007). Self Selection and Earnings Assimilation: Immigrants from the Former Soviet Union in Israel and the United States. *Demography*, 44, 3, 649-668.
- Cohen, Y. & Kogan, I. (2005). Jewish immigrants from the former Soviet Union in Germany and Israel. *The Leo Baeck Yearbook*, 50, 249-265.
- Cohen, Y. & Kogan, I. (2007). Next year in Jerusalem... or in Cologne? Labor market integration of Jewish immigrants from the former Soviet Union in Israel and Germany in the 1990s. *European Sociological Review*, 23, 2, 155-168.

- DellaPergola, S. (1986). Aliya and Other Jewish Migrations: Toward an Integrated Perspective. In: U.O. Schmelz & G. Nathan (Eds.), *Studies in the Population of Israel in Honor of Roberto Bachi*. Jerusalem, Magnes Press, The Hebrew University, *Scripta Hierosolymitana*, 30, 172-209.
- DellaPergola, S. (1998). The Global Context of Migration to Israel. In E. Leshem & J.T. Shuval (Eds.), *Immigration to Israel: Sociological Perspectives*. New Brunswick-London, Transaction, *Studies of Israeli Society*, 8, 51-92.
- DeVoretz, Don J. (2006). *A History of Canadian Recruitment of Highly Skilled Immigrants: Circa 1980-2001*. IZA DP No. 2197.
- Dietz, B. (2000). German and Jewish Migration from the Former Soviet Union to Germany: Background, Trends and Implications. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26, 4, 635-652.
- Doomernik, J. (1997). *Going West: Soviet Jewish Immigrants in Berlin since 1990*. Averby, Ashgate Publishing, Aldershot.
- Eckstein Z. & Weiss Y. (2002). The integration of Immigrants in the Former Soviet Union in the Israeli Labor Market. In A. Ben-Bassat (Ed.), *The Israeli Economy, 1985-1998: From Government Intervention to Market Economics*, (349-377). Cambridge: MIT Press.
- Flug, K., Kasir, N. & Ofer, G. (1997). The Absorption of Soviet Immigrants into the Labour Market: Aspects of Occupational Substitution and Retention. In N. Lewin-Epstein, Y. Ro'I & P. Ritterband (Eds.), *Russian Jews on Three Continents. Migration and Resettlement* (pp. 433-470). London: Frank Cass.
- Greif, S., Gediga, G. & Janikowski, A. (1999). Erwerbslosigkeit und beruflicher Abstieg von Aussiedlerinnen und Aussiedlern. In K.J. Bade & J. Oltmer (Eds.), *Aussiedler: Deutsche Einwanderer aus Osteuropa* (pp. 81-107). Osnabrück: Universitätsverlag Rasch.
- Heckmann, F. (2003). From Ethnic Nation to Universalistic Immigrant Integration: Germany. In F. Heckmann & D. Schnapper (Eds.), *The Integration of Immigrants in European Societies: national Differences and Trends of Convergence* (pp. 45-78). Stuttgart: Lucius & Lucius.
- Iredale, R. (1999). The Need to Import Skilled Personnel: Factors Favouring and Hindering its International Mobility. *International Migration*, 37, 1, 89-123.
- Janikowski, A. (1999). Berufliche Integration der Aussiedler und Aussiedlerinnen. In R.K. Silbereisen, E.D. Lantermann & E. Schmitt-Rodermund (Eds.), *Aussiedler in Deutschland. Akkulturation von Persönlichkeit und Verhalten* (pp. 113-142). Opladen: Leske+Budrich.
- Jewish Agency for Israel (2003). Comparison of absorption benefits Israel – Germany. May 1, Research and Strategic Planning. 4 (Hebrew).
- Kessler, J. (1996). *Jüdische Migration aus der ehemaligen Sowjetunion seit 1990. Beispiel Berlin*. Unveröffentlichtes Manuskript.

- Kessler, J. (1997). Jüdische Immigration seit 1990. Beispiel Berlin. *Zeitschrift für Migration und soziale Arbeit*, 1, 40-47.
- Kofman, E. (2000). The Invisibility of Skilled Female Migrants and Gender Relations in Studies of Skilled Migration in Europe. *International Journal of Population Geography*, 6, 1, 45-59.
- Koller, B. (1993). Aussiedler nach dem Deutschkurs: Welche Gruppen kommen rasch in Arbeit? *Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung*, 2, 207-221.
- Konstantinov, V. (1995). Aliya of the 1990's from the Former Soviet Union: A Socio Demographic Analysis. *Jews in Eastern Europe*, 27, 2, 5-26.
- Koser, K. & Salt, J. (1997). The Geography of Highly Skilled International Migration. *International Journal of Population Geography*, 3, 285-303.
- LaLonde, R.J. & Topel, R.H. (1990). *The Assimilation of Immigrants in the U.S. Labor Market*. Working Paper 3573. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Leshem, E. (1997). Immigration from the FSU and its Absorption: Social Research in Israel (1990-1994). In *Immigration and Absorption of Former-Soviet Union Jewry*. (VII – XV). Jerusalem: Henrietta Szold Institute.
- Levy, D. (2002). Changing configurations of German and Israeli immigration regimes: A comparative perspective. In D. Levy & Y. Weiss (Eds.), *Challenging Ethnic Citizenship: German and Israeli Perspectives on Immigration* (pp. 1-14). New York: Berghahn Books.
- Lewin-Epstein, N., Semyonov, M., Kogan, I. & Wanner, R. (2003). Institutional Structure and Immigrant Integration: A Comparative Study of Immigrants' Labor Market Attainment in Canada and Israel. *International Migration Review*, 37, 2, 389-420.
- Lofstrom, M. (2000). *Self-employment and Earnings among High-Skilled Immigrants in the United States*. Discussion Paper Series, IZA DP No. 175. Institute for the Study of Labor.
- Mahroum, S. (2001). Europe and the Immigration of Highly Skilled Labour. *International Migration*, 39, 5, 27-43.
- Müller, W., Steinmann, S. & Ell, R. (1998). Education and Labour Market Entry in Germany. In Y. Shavit, & W. Müller (Eds.), *From School to Work. A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations* (pp. 143-188). Oxford: Clarendon Press.
- Münz, R. (2002). Ethnos or Demos: migration and Citizenship in Germany. In D. Levy & Y. Weiss (Eds.), *Challenging Ethnic Citizenship: German and Israeli Perspectives on Immigration* (pp. 15-35). New York: Berghahn Books.
- Münz, R. & Ohliger, R. (Eds.) (2003). *Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective*. London, Portland, OR: Frank Cass.

- Portes, A. & Rumbaut R. (1990). *Immigrant America. A Portrait* (chapter 2, 3). Berkeley, University of California Press.
- Quaked, S. (2002). Transatlantic Roundtable on High Skilled Migration and Sending Countries Issues. *International Migration*, 40, 4, 153-166.
- Raijman, R. & Semyonov, M. (1995). Models of labor market incorporation and occupational cost among immigrants to Israel. *International Migration Review*, 29, 2, 375-393.
- Raijman, R. & Semyonov, M. (1998). Best of Times, Worst of Times of Occupational Mobility: the Case of Russian Immigrants in Israel. *International Migration*, 36, 3, 291-312.
- Raijman, R. & Tienda, M. (1999). Immigrants' Socioeconomic Progress Post-1965: Forging Mobility or Survival? In J. Dewind, Ch. Hirschman, & S. Castles (Eds.), *The Handbook of International Migration: The American Experience*. New York: Russell Sage.
- Reitz, J.G. (1998). *Warmth of the Welcome*. Boulder, CO: Westview Press.
- Salt, J. (1992). Migration Process among the High Skilled in Europe. *International Migration Review*, 26, 2, 484-505.
- Schoeps, J.H. , Jasper, W. & Vogt, B. (Eds.) (1996). *Russische Juden in Deutschland*. Weinheim: Beltz Altenäum Verlag.
- Sikron, M. & Leshem, E. (Eds.) (1998). *A Profile of Migration Wave*. Jerusalem: Magnes.
- Stalker, P. (2022). Migration Trends and Migration Policy in Europe. *International Migration*, 40, 5, 151-179.
- Stier, H. & Levanon, V. (2003). Finding an Adequate Job: Employment and Income of Recent Immigrants to Israel. *International Migration*, 41, 2, 1-27.
- Weinberg, N. (2001). Immigrant Employment and Occupational Mobility in a Context of Mass Migration. Soviet Immigrants in Israel. *European Sociological Review*, 17, 169-188.
- Westphal, M. (1999). Familiäre und berufliche Orientierung von Aussiedlerinnen. In K.J. Bade & J. Oltmer (Eds.), *Aussiedler: deutsche Einwanderer aus Osteuropa*. Osnabrück: Universitätsverlag Rasch.
- Zimmermann, K.F. (1999). Ethnic German Migration since 1989 – Results and Perspectives. *IZA Discussion Paper No. 50*, Bonn: IZA.